

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Pavla Taičmanová

ROZVOJOVÝ POTENCIÁL NEJMENŠÍCH OBCÍ
The Development Potential of the Smallest Municipalities

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Radim Perlín, Ph.D.

Praha 2015

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze 10. 4. 2015

.....
Pavla Taičmanová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce RNDr. Radimu Perlínovi, Ph.D. za jeho cenné rady a kritické připomínky. Dále bych chtěla poděkovat všem zúčastněným aktérům obce Kaliště, Křelovice a Kámen za jejich spolupráci a věnovaný čas.

ABSTRAKT

Předložená diplomová práce se zabývá vlivem lidských zdrojů na rozvojový potenciál vybraných obcí situovaných v oblastech vnitřních periferií kraje Vysočina. V rámci polarizovaného geografického prostoru je možné identifikovat oblasti s různou mírou stability a potenciálem rozvoje, přičemž za klíčové faktory lze považovat endogenní rozvojové příležitosti – především úroveň lidských zdrojů. Práce sleduje kvalitu lidského a sociálního kapitálu na příkladu tří obcí, přičemž využívá kombinace kvantitativních a kvalitativních metod výzkumu. Míra aktivace a využití lidských zdrojů je hodnocena zejména z hlediska angažovanosti lokálních aktérů, úrovně jejich spolupráce a participace obyvatel na veřejném životě. Cílem práce je zjistit, jak lidské zdroje ve sledovaných obcích ovlivňují jejich rozvoj a budoucnost.

Klíčová slova: vnitřní periferie, lokální rozvoj venkova, endogenní potenciál, lidské zdroje, lidský kapitál, sociální kapitál

ABSTRACT

The present thesis deals with the influence of human resources for the development potential of selected villages situated in the area of inner periphery of the Vysocina Region. Within the scope of polarized geographical space areas with varying degrees of stability and potential for development can be identified, where endogenous development opportunities can be considered as crucial factors— in particular the level of human resources. The present thesis monitors the quality of human and social capital on the example of three villages, using the combination of quantitative and qualitative research methods. The capitalization rate and utilization of human resources is evaluated mainly in terms of involvement of local partakers/participants, their levels of cooperation and participation of the population in public life. The aim is to find out how human resources in the surveyed municipalities affect their development in the future.

Key words: inner periphery, local rural development, endogenous potential, human resources, human capital, social capital

OBSAH

ABSTRAKT	4
OBSAH	5
SEZNAM TABULEK	7
SEZNAM GRAFŮ	7
SEZNAM OBRÁZKŮ	7
SEZNAM ZKRATEK	8
1 ÚVOD, CÍLE PRÁCE	9
2 TEORETICKO – METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA	11
2.1 Teoretické přístupy ke studiu perifernosti	11
2.2 Teorie lidských zdrojů	13
2.2.1 Teorie lidského kapitálu a jeho definice	14
2.2.2 Teorie sociálního kapitálu a jeho definice	15
2.2.3 Formy sociálního kapitálu	17
2.2.4 Kritika sociálního kapitálu	18
2.3 Způsoby měření lidských zdrojů	19
2.3.1 Měření lidského kapitálu	19
2.3.2 Měření sociálního kapitálu	19
3 PŘEDPOKLADY ROZVOJE VENKOVA	22
3.1 Vymezení venkova	22
3.2 Rozvoj venkova	25
3.2.1 Udržitelný rozvoj a rozvojový potenciál	26
3.3 Změny v rozvoji venkova a politika rozvoje venkova	28
3.4 Stupně partnerství mezi aktéry rozvoje	30
4 PRACOVNÍ HYPOTÉZY	31
5 METODIKA	32
5.1 Metodika hodnocení kvantitativní povahy	32

5.2	Metodika hodnocení kvalitativní povahy	35
5.3	Metodika výběru zkoumaných obcí	36
6	ANALÝZA LIDSKÝCH ZDROJŮ	38
6.1	Kvantitativní hodnocení lidských zdrojů zájmového území	38
6.1.1	<i>Základní charakteristika zájmového území</i>	<i>38</i>
6.1.2	<i>Kvantitativní hodnocení lidských zdrojů zájmového území dle vybraných ukazatelů</i>	<i>39</i>
6.2	Kvantitativní hodnocení lidských zdrojů zkoumaných obcí	42
6.2.1	<i>Základní charakteristika zkoumaných obcí</i>	<i>42</i>
6.2.2	<i>Kvantitativní hodnocení lidských zdrojů zkoumaných obcí dle vybraných ukazatelů</i>	<i>50</i>
6.2.3	<i>Shrnutí</i>	<i>54</i>
6.3	Kvalitativní hodnocení lidských zdrojů zkoumaných obcí	55
6.3.1	<i>Aktivita</i>	<i>56</i>
6.3.2	<i>Spolupráce</i>	<i>59</i>
6.3.3	<i>Účast na akcích</i>	<i>64</i>
7	DISKUZE	67
8	ZÁVĚR	69
	ZDROJE	72
	PŘÍLOHY	79

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Souhrn hodnot ukazatelů kvality lidských zdrojů v kraji Vysočina.....	41
Tabulka 2: Hodnoty kvantitativních ukazatelů ve sledovaném území.....	49
Tabulka 3: Souhrn hodnot ukazatelů kvality lidských zdrojů ve sledovaném území	53
Tabulka 4: Přehled volnočasových organizací a struktura dotazovaných.....	55
Tabulka 5: Aktivita zájmových spolků.....	56
Tabulka 6: Intenzita spolupráce v obci Kaliště	59
Tabulka 7: Intenzita spolupráce v obci Křelovice	59
Tabulka 8: Intenzita spolupráce v obci Kámen	60
Tabulka 9: Průměrné hodnoty návštěvnosti největších společenských akcí	65

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Kdo je v obci považován za největšího "tahouna"	57
Graf 2: Účast dotazovaných na veřejném jednání zastupitelstva	58
Graf 3: Počet telefonních kontaktů dotazovaného na obyvatele obce.....	61
Graf 4: Počet využitých kontaktů dotazovaného za poslední měsíc	62
Graf 5: Možnost vzniku termínové kolize při plánování akcí a její řešení/důvod	63

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Poloha sledovaných obcí v rámci vnitřních periferií	36
Obrázek 2: Poloha sídel obce Kaliště	43
Obrázek 3: Poloha sídel obce Kámen.....	45
Obrázek 4: Poloha sídel obce Křelovice.....	47

SEZNAM ZKRATEK

ČOV	čistírna odpadních vod
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EAO	ekonomicky aktivní obyvatelstvo
EU	Evropská unie
IEZ	index ekonomického zatížení
JK	jezdecký klub
LEADER	Liaison entre les actions economic rural
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MS	myslivecké sdružení
MŠ	mateřská škola
NUTS	Nomenclature des Unites Territoriales Statistiques
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
ORP	obec s rozšířenou působností
POÚ	obec s pověřeným obecním úřadem
PS	pionýrská skupina
SDH	sbor dobrovolných hasičů
SLDB	Sčítání lidí, domů a bytů
SŠ	střední škola, středoškolské vzdělání
USA	United States of America
VŠ	vysoká škola, vysokoškolské vzdělání
WCED	World Commission on Environment and Development
ZŠ	základní škola, základní vzdělání

1 ÚVOD, CÍLE PRÁCE

Problematika rozvoje venkova je velmi často diskutované téma, a to jak na lokální, tak i na národní a nadnárodní úrovni. V posledních letech je v souvislosti s touto problematikou zdůrazňován význam endogenního potenciálu venkovských obcí a využití přechodu od „top-down“ k „bottom-up“ přístupu. „Bottom-up“ přístup je založen na principu hledání vnitřních zdrojů a využití vlastní iniciativy pro rozvoj své obce, své komunity. V rámci polarizovaného geografického prostoru lze v území identifikovat oblasti s odlišnou mírou stability a potenciálem rozvoje. Na jedné straně jsou vymezovány metropolitní jádrové oblasti a na straně druhé periferní oblasti (Friedmann, 1966). Zatímco význam ekonomických aspektů rozvoje periferních oblastí slábne, na síle naopak roste význam měkkých faktorů, tedy lidských zdrojů (lidský a sociální kapitál), které jsou považovány za jeden z hlavních diferencujících faktorů lokálního a regionálního rozvoje v těchto periferních oblastech (Váně, 2012).

Tato diplomová práce s názvem *„Rozvojový potenciál nejmenších obcí“* se zabývá rozvojem (rozvojovým potenciálem) vybraných obcí situovaných v oblastech vnitřních periferií kraje Vysočina. Práce je zaměřena na problematiku kvality lidského a sociálního kapitálu, jejichž význam nepochybně stále narůstá (Hampl, Dostál, Drbohlav, 2007). Hlavní motivací pro výzkum této problematiky se stal fakt, že právě lidský a sociální kapitál lze v periferiích považovat za klíčový nástroj aktivizace endogenního rozvojového potenciálu s cílem snadnějšího překonávání rozvojových bariér a zlepšení kvality života.

Text diplomové práce je strukturován do osmi tematických kapitol. Po úvodním představení tématu a cílů práce následuje teoretická část, která se věnuje obecným definicím základních pojmů dané problematiky, vybraným teoriím, konceptům a dosavadním poznatkům z oblasti rozvoje venkova a lidských zdrojů. Samostatnou kapitolu tvoří pracovní hypotézy, které vycházejí z rozboru literatury. Pátá kapitola představuje metodiku práce. Při výzkumu byla použita kombinace hodnocení kvantitativní povahy (pomocí statistických dat) a kvalitativní povahy (dotazování konkrétních aktérů). Nechybí zde podkapitola metodiky výběru zkoumaných obcí. Šestá kapitola zachycuje analýzu lidských zdrojů řešeného území. Zde je v rámci jednotlivých podkapitol představena jak stručná kvantitativní analýza lidských zdrojů hierarchicky vyššího územního celku, ve kterém se sledované obce nacházejí, tak i kvantitativní hodnocení lidských zdrojů tří vybraných modelových obcí. Následuje podkapitola věnovaná kvalitativnímu hodnocení lidských zdrojů tří modelových obcí, která představuje výsledky dotazování provedeného mezi hlavními aktéry rozvoje daných obcí.

Sedmá kapitola věnovaná diskuzi shrnuje získané výsledky kvantitativního i kvalitativního výzkumu. Závěr práce představuje syntézu zkoumané problematiky a zjištěných poznatků, diskuzi nad dosažením cílů práce a ověření stanovených hypotéz.

Pro tuto diplomovou práci byly stanoveny následující cíle:

- ***Zjistit kvalitu / úroveň lidských zdrojů ve vybraných obcích.***
- ***Stanovit intenzitu vazeb (stupně vzájemného partnerství) mezi hlavními aktéry vybraných obcí.***
- ***Zjistit, jak lidské zdroje ve vybraných obcích ovlivňují jejich rozvoj a budoucnost.***

Navržené cíle práce vycházejí z teoretického ukotvení v rámci lidského/sociálního kapitálu a směřují k ověření významu partnerství a vztahu mezi intenzitou partnerství a lidským/sociálním kapitálem ve vybraných obcích v periferním prostoru.

2 TEORETICKO – METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

2.1 Teoretické přístupy ke studiu perifernosti

Definice pojmu periferie má mnoho podob, liší se zejména v závislosti na subjektivním pohledu autora, zvolené řádovostní úrovni, účelu výzkumu apod. Základní obecný výklad pojmu periferie/periferní můžeme nalézt například ve Slovníku cizích slov (Mikuláš, 2007), který toto slovo vysvětluje jako obvodový či okrajový. V odborné literatuře se setkáváme i s vymezením několika typů periferií, jako jsou například geometrické periferie, sociální periferie a ekonomické či ekologické periferie (Leimgruber, 1994).

Teoretickým východiskům a konceptům výzkumu perifernosti byla věnována celá řada studií. Se studiem perifernosti přímo souvisí problematika polarizace prostoru a vznik asymetrické struktury jádro-periferie, která byla popsána řadou teorií, jako je například teorie růstových pólů (Perroux, 1950), teorie kumulovaných příčin (Myrdal, 1957), teorie růstových center a růstových os (Boudeville, 1966) aj. Soubor teorií jádro-periferie klade důraz na zejména na ekonomické aspekty rozvoje daného území. Za velmi významnou lze považovat Friedmannovu teorii polarizovaného rozvoje z roku 1966, neboť právě tento autor mj. definoval pojem jádro a periferie a utřídil kumulativní mechanismy do šesti efektů, kterými působí jádro na periferii. Jedná se o efekt dominance, informační a psychologický efekt, modernizační a výrobní efekt a efekt vazeb. Zatímco jádro autor definuje jako řídicí centrum s nadprůměrnou schopností tvorby inovací a koncentrací řídicích funkcí, periferie zaznamenává absenci růstu a vzniku inovací a je jádrem řízená. Důsledkem působení zmíněných šesti efektů je pak napětí mezi jádrem a periferií. Obecně je předmětem konceptu jádro-periferie jak výzkum rozdílů mezi jádrem a periferií, tak i výzkum různých typů vzájemné závislosti mezi jádrem a periferií. Postupem času se v teoriích, které se věnují polarizaci prostoru, začíná prosazovat i význam jiných, než čistě ekonomických aspektů rozvoje daného území, jako je například význam institucionálních struktur apod.

Výzkumu polarizace prostoru v Česku se věnoval například Illner (1988), který kladl důraz zejména na ekonomické podmínky území. Podobným způsobem ke studiu přistupoval i Červenka (1989), který se věnoval hodnocení vybraných aspektů územní diferenciaci pomocí materiálních podmínek života. Na rozdíl od Illnera však prováděl hodnocení v rámci různých územních celků a na různé řádovostní úrovni. Výzkum periferních oblastí v Česku se stal předmětem zájmu zejména ve 2. polovině 90. let, kdy se díky postkomunistické transformaci začaly projevovat výrazné rozdíly mezi regiony. Faktory, které zásadním způsobem ovlivňují

rozvoj periferních oblastí, se postupem času mění. Zatímco vliv některých faktorů (zejména ekonomických či fyzicko-geografických) slábne, vliv jiných faktorů, jako jsou sociální či kulturní faktory nabývá na významu. Podmíněnost vzniku periferií je považována za multifaktoriální, tedy za výsledek nerovnoměrného působení sociálních, ekonomických, politických, kulturních a fyzicko-geografických faktorů (Havlíček, Chromý, 2001). Při studiu polarizace prostoru se geografové snaží o vytvoření komplexní definice periferie, která by co nejlépe vystihovala realitu a zároveň zahrnovala co nejvíc hledisek. Havlíček a Chromý (2001) definují periferii jako „území s poruchou funkčně-prostorových a sociálně-prostorových vztahů, které jsou výsledkem nerovnoměrného působení vzájemně se podmiňujících sociálních, ekonomických, politických, kulturních a fyzicko-geografických faktorů“, zatímco dle Schmidtové (1998) je periferií „území nedostatečně integrované do dominujících struktur, procesů a systémů“.

Tato diplomová práce se zaměřuje na rozvoj obcí nacházejících se v oblastech, které souhrnně nazýváme vnitřní periferie. Tento pojem zavedl do výzkumu polarizace prostoru Musil (1988). Zatímco vnější periferie představují dlouhodobě znevýhodněné oblasti s okrajovou polohou při státní hranici, specifickými fyzicko-geografickými podmínkami a v neposlední řadě specifickým historickým vývojem (Chromý, 2000), vnitřními periferiemi rozumíme ta území, která leží na okraji oblastí procházejících úspěšným hospodářským a sociálním vývojem, přičemž nejrozsáhlejší oblasti vnitřní periferie se nacházejí především podél krajských hranic (Musil, 1988; Musil a Müller, 2008). Dle Chromého a Janů (2003) můžeme vnitřní periferie charakterizovat jako „tradiční venkovské oblasti se stabilním sociokulturním prostředím, které může představovat zdroj vyšší míry regionální identity či kvalitního sociálního kapitálu“.

Oblasti (vnitřních) periferií však nejsou bezproblémové, naopak, díky své izolovanosti, ze které pramení i horší stav technické, dopravní i občanské infrastruktury, roste jejich závislost na regionálním centru. S nedostatkem vnějších rozvojových impulsů pak roste význam aktivace a využití endogenního rozvojového potenciálu. Proto je současným trendem ve studiu problematiky periferních oblastí kladení důrazu na roli „měkkých“ faktorů rozvoje, tj. na kvalitu lidských zdrojů (Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, Vondráčková, 2010). Stále více je ve studiu lidských zdrojů zdůrazňována role zainteresovaných subjektů, která je založena na subjektivních zájmech a hodnotách. Právě tento fakt podněcuje vzrůstající zájem o studium problematiky lidských zdrojů v oblastech vnitřních periferií, a stal se tak předmětem i této diplomové práce.

2.2 Teorie lidských zdrojů

Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, stěžejní faktory perifernosti se postupem času změnilly z faktorů čistě ekonomických na faktory sociální, popř. kulturní. V současnosti se tak právě lidské zdroje – tedy sociální a lidský kapitál jeví jako klíčový faktor ve vysvětlení regionálních disparit. Proto se kromě teorií jádro-periferie, které kladou důraz na ekonomické aspekty rozvoje, stala výchozím konceptem této diplomové práce i teorie „měkkých“ faktorů, tedy teorie lidského a sociálního kapitálu.

Konceptualizace lidského a sociálního kapitálu je velmi složitá, jelikož se jedná o značně široké pojmy, které se dají aplikovat v mnoha různých kontextech. Z toho vyplývá také velké množství způsobů definic těchto pojmů. V posledních dvaceti letech zaznamenala frekvence výzkumu lidského a sociálního kapitálu prudký vzestup a dostala se do popředí zájmu nejen odborníků v rámci akademické sféry, ale i politiků. Největší rozmach zaznamenal tento interdisciplinární koncept na poli sociálních věd, jako je politologie, sociologie, sociální geografie, a také na poli ekonomie, kde se mu dostalo širokého uplatnění (Pileček, 2010).

Jedním z důvodů vzestupu zájmu o výzkum lidských zdrojů je zejména neschopnost dřívějších ekonomických modelů rozvoje vysvětlit, proč jsou některé regiony vyspělejší, zatímco jiné při stejných výchozích podmínkách zaostávají. Současné studium lidského a sociálního kapitálu nejlépe vystihují institucionální teorie, které zdůrazňují roli aktérů, vztahy mezi nimi, neformální kontakty apod. Právě tyto indikátory jsou považovány za klíčový diferencující faktor rozvoje, a proto je institucionalismus aplikován zejména v regionálním rozvoji. V souvislosti s tímto faktem je jedním z cílů této diplomové práce zjistit, jak kvalita lidského a sociálního kapitálu ve vybraných obcích ovlivňuje jejich rozvoj a budoucnost. Druhým důvodem zvýšeného zájmu o lidský a sociální kapitál je změna ve vnímání jedince ve společnosti. Zvyšující se nároky na člověka vedly k zaměření sociologického studia na jednání a vystupování jedince uvnitř společnosti. Důležitou roli hrají právě mezilidské vztahy a sítě, které pomáhají snadnějšímu dosahování požadovaných cílů (Woolcock, 2001).

Důležitou součástí konceptu lidského a sociálního kapitálu je jejich vzájemná podmíněnost. Této závislosti se věnuje například Schuller (2001), který oba koncepty diskutuje jak z pozice jejich rivality, tak i doplňkovosti, nebo Jančák, Havlíček, Chromý, Marada (2008), který uvádí, že vytvářením sociálních sítí dochází ke kumulaci a násobení lidského kapitálu a následně k jeho přetváření na kapitál sociální.

2.2.1 *Teorie lidského kapitálu a jeho definice*

O teorii lidského kapitálu se začalo intenzivněji diskutovat v 60. letech v USA. Za zakladatele této teorie jsou považováni G. S. Becker a T. W. Schultz. Oba autoři považují za hlavní složky lidského kapitálu zejména zdraví a vzdělání. Becker rozlišil dvě formy lidského kapitálu, a to kapitál osobní a kapitál společenský, přičemž obě tyto formy kapitálu tvoří součást celkového lidského kapitálu jedince. Dle zmiňovaného autora dochází investicí do lidského kapitálu ke zvyšování nehmotného majetku člověka, jako je vzdělání, zkušenosti, zdraví, životní úroveň apod. Společenský kapitál pak určuje, jak společenské prostředí působí na motivaci člověka. Becker také analyzuje závislosti ekonomické úrovně států a jejich investic do vzdělání. Snaží se objasnit, jaká část rostoucích státních příjmů je zapříčiněna rostoucím lidským kapitálem (Becker, 1993). Schultz naopak vyzdvihuje kvalitativní stránku jedince. Lidský kapitál považuje za určitou ekonomickou hodnotu. Pokud chce jedinec tuto hodnotu získat, musí vynaložit jisté náklady. A jestliže výsledné výnosy převažují nad náklady, pak se zvyšuje i kvalitativní stránka jedince (Schultz, 1962).

O definici lidského kapitálu se pokusilo již mnoho autorů, nejčastější význam tohoto pojmu je uváděn jako schopnost jedinců vytvářet, udržovat a využívat znalosti a informace (Terluin, 2001). OECD definuje lidský kapitál jako znalosti, dovednosti, schopnosti a další vlastnosti jednotlivců, které usnadňují vytváření osobního pocitu pohody a zdraví, sociálního a ekonomického blaha (Kwon, 2009). Mimo tyto obecně pojaté definice lze v literatuře najít i velmi konkrétně zaměřené výklady tohoto pojmu, které lidský kapitál definují například jako „způsobilost dosáhnout na podporu z rozvojových programů“ (Pileček, 2010), nebo „schopnost jedinců pružně reagovat na změny“ (Kučerová, 2011).

V odborné literatuře se také setkáváme s pojmy *základní lidský kapitál* a *širší lidský kapitál*. Zatímco základní lidský kapitál představuje produktivní schopnosti a vlastnosti jedince (fyzickou sílu, řemeslné dovednosti, analytické myšlení apod.) - tedy to, co se investuje do produkce, širší lidský kapitál představuje schopnost jedince své poznatky, vědomosti a zkušenosti v běžném životě nejen uplatnit, ale také dále rozvíjet (Mazouch, Fischer, 2011).

2.2.2 Teorie sociálního kapitálu a jeho definice

Sociální kapitál je zvláštním druhem kapitálu. Tento pojem poprvé představila v 60. letech 20. století ve své knize „*The Death and Life of Great American Cities*“ americko-kanadská novinářka a spisovatelka Jane Jacobs. Zájem o tuto problematiku však vzrostl až v posledních dvaceti letech. Mezi první vědce, kteří se aktivně sociálním kapitálem zabývali, patří francouzský sociolog Pierre Bourdieu. Tento autor vytvořil první definici sociálního kapitálu, kterou publikoval v článku „*The Forms of Capital*“. Vycházel především z kulturního kapitálu a detailně se věnoval symbolům a jejich významům, které jsou typické pro určité skupiny. Dle Bourdieua (1986) je sociální kapitál „suma aktuálních nebo potenciálních zdrojů, které jsou propojeny do vlastnictví trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů“.

Dalším významným představitelem konceptu sociálního kapitálu je James Coleman, který ve své knize „*Social Capital in the Creation of Human Capital*“ představuje sociální kapitál jako veřejné zboží, které usnadňuje jednání jedince ve společnosti, přičemž klade důraz zejména na míru důvěry a reciprocitu. Dle autora časem dochází ke znehodnocování sociálního kapitálu, proto je třeba ho udržovat pravidelnou komunikací (Coleman, 1988). Americkou větev zastupuje i Ronald Burt, který se věnuje především tvorbě sociálních sítí.

Za největšího zastánce konceptu sociálního kapitálu je však považován americký politolog Robert Putnam, který způsobil rozmach studia napříč obory. Do té doby byl totiž koncept sociálního kapitálu úzce zaměřen pouze na poli sociologie. Ve své práci „*Bowling Alone*“ charakterizuje sociální kapitál jako občanskou angažovanost ve spolcích a sdruženích různé řádovostní úrovně, která odráží míru interakce a přispívá tak k posilování občanské participace (Putnam, 1993). Aktivita těchto spolků a sdružení tak velmi významně přispívá kromě reprodukce sociálního kapitálu i k posilování důvěry, přičemž důvěra následně významně usnadňuje spolupráci mezi jednotlivými aktéry a přispívá k větší efektivitě rozvoje. Právě myšlenkou efektivního rozvoje území využitím kvalitního sociálního kapitálu se zabývá praktická část této diplomové práce, ve které je kromě zjištění kvality (úrovně) sociálního kapitálu v konkrétních obcích sledováno také to, jak úroveň lidských zdrojů v dané obci ovlivňuje její rozvoj a budoucnost. Jinou Putnamovou definicí sociálního kapitálu je například „sociální kapitál jako sítě, normy a důvěra, které usnadňují koordinaci a spolupráci pro vzájemný prospěch“. Praktickému uchopení sociálního kapitálu přispívá i Putnamova publikace „*Better Together*“, ve které autor poukazuje na náročnost a zdlouhavost budování mezilidských vztahů, i přes to však považuje využívání sociálního kapitálu za velmi přínosné.

Na základě vybudovaných vztahů mohou být vyřešeny různé lokální problémy, což dokládá na konkrétních případových studiích. S Putnamovým tvrzením o náročnosti a zároveň efektivnosti budování sociálního kapitálu se ztotožňuje i britský vědec Fine (2010) ve své knize „*Theories of socialcapital: researchers behaving badly*“.

V Česku se o problematice sociálního kapitálu začíná hovořit zejména od druhé poloviny 90. let, a to v souvislosti se zaměřením na výzkum periferních oblastí. Faktory, které ovlivňují rozvoj periferních oblastí, se však postupem času mění. Zatímco vliv některých faktorů (zejména ekonomických či fyzicko-geografických) slábne, vliv jiných faktorů (především sociálních či kulturních) nabývá na významu. S tím souvisí právě kvalita lidského a sociálního kapitálu, která má vliv na úspěšnost periferních oblastí. Do jaké míry mají lidské zdroje vliv na úspěšnost rozvoje konkrétních vybraných obcí v periferních oblastech, bude zjišťováno v praktické části této diplomové práce. Problematikou úspěšnosti rozvoje periferních oblastí v Česku v souvislosti s kvalitou lidského a sociálního kapitálu se dlouhodobě zabývá například Havlíček, Chromý (2001). O propojení konceptu sociálního kapitálu a geografické organizace se ve svém článku „*Sociální kapitál a teritorialita sociálních sítí*“ pokusil Sýkora a Matoušek (2009), kteří kladou důraz na zohlednění územního rozsahu sociálních sítí a jejich řádovostních úrovní. Analýzou vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka se zabývá například Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, Vondráčková (2010), kteří tuto problematiku řeší zejména na základě jednotlivých případových studií. Sociálnímu kapitálu ve spojení s problematikou vzdělávání se věnuje v článku „*Education towards obtaining various forms of capital*“ Kučerová (2011), která diskutuje nejen přínos kapitálu získaného prostřednictvím vzdělávání pro jedince, ale také pro regionální/lokální rozvoj. K této problematice se vyjadřuje i Pileček (2010), podle kterého „investice do vzdělání pozitivně ovlivňují posilování charakteru sociálních a institucionálních sítí, což může zpětně působit na zvyšování efektivnosti investic do lidského kapitálu“. Také například Chromý a Janů (2003) zkoumají periferie z pohledu měkkých, především kulturních faktorů a jejich vlivů na polarizaci prostoru v duchu nové regionální geografie.

2.2.3 *Formy sociálního kapitálu*

Využívání sociálního kapitálu je primárně záležitostí jedinců, přináší však prospěch sociální skupině či společnosti jako celku. Sociolog Nan Lin popisuje dvě hlavní formy sociálního kapitálu, a to *formu individuální* a *formu kolektivní*. Individuální sociální kapitál slouží k prospěchu jedince, popř. uzavřené skupině (rodině). Při jeho studiu se zkoumá, jak jedinec investuje do tvorby svých vztahů a sítí, do jakých sítí je zapojený a jak tyto sítě dokáže využívat ve svůj prospěch. Zatímco individuální sociální kapitál je atributem jedince, u kolektivního sociálního kapitálu hovoříme o atributu společnosti. Při jeho studiu se zkoumá především schopnost skupin nakládat se sociálním kapitálem jako kolektivním vlastnictvím a jeho vliv na zlepšování životních šancí členů skupiny. Kolektivní sociální kapitál je považován za faktor, který ovlivňuje rozdíly v ekonomickém růstu (Lin, 2001).

Robert Putnam definoval dvě základní formy kolektivního sociálního kapitálu, a to sociální kapitál *svazující/vnitroskupinový (bonding)* a *přemostňující/meziskupinový (bridging)*. Svazující sociální kapitál je tvořen silnými vazbami mezi jednotlivci, pomocí kterých se členové dané skupiny brání negativním vlivům, které skupinu ohrožují zvenčí. Je založen především na vysoké důvěře, tudíž do této skupiny můžeme zařadit např. rodinu, nejbližší přátele, popř. i vztahy mezi členy stejné etnické skupiny. Oproti tomu přemostňující sociální kapitál představuje slabší vazby a vzdálenější, často nestálé kontakty napříč různými sociálními skupinami. Tento typ je označován za pozitivní z hlediska společenského rozvoje, patří sem např. různé spolky, zájmová sdružení, sportovní kluby apod. Jak svazující, tak přemostňující sociální kapitál představují horizontální vazby (Putnam, 2000). Vedle svazujícího a přemostňujícího kapitálu existuje i *spojující (linking)*. Tuto formu definoval Woolcock (2001). Spojující sociální kapitál představuje hierarchické propojení různých ekonomických či sociálních skupin na klíčové aktéry, hovoří se tedy o vertikálních vazbách.

Dále rozlišujeme sociální kapitál *strukturální* a *kognitivní* (Uphoff, 2000). Strukturální sociální kapitál zahrnuje různé formy sociální organizace, jako jsou role a pravidla, kdežto kognitivní sociální kapitál autor spojuje s normami, přesvědčeními, hodnotami a postoji.

Sociální kapitál může být *pozitivní* či *negativní*. Negativní sociální kapitál vnímáme ve smyslu vytváření špatných vztahů a sítí, jako je např. společenství v oblasti organizovaného zločinu, popřípadě i jako šíření negativních informací, jako jsou např. pomluvy.

Robison a Flora (2003) představují *formální* a *neformální* formu sociálního kapitálu. Neformální sítě zahrnují jak široké rodinné struktury, tak i neformální instituce. Mezi formální sítě patří instituce s obecně akceptovatelnými pravidly a podmínkami.

Konečně Putnam (2000) nebo Halpern (1999) představují *horizontální* a *vertikální* sociální kapitál. Zatímco horizontální sociální kapitál je možné vymezit jako vazby a sítě mezi jednotlivci na stejné hierarchické úrovni, vertikální sociální kapitál je možné vymezit jako vazby a kontakty na různých hierarchických úrovních, a to jak formální institucionální struktury, tak i neformální hierarchické struktury. Dle Sýkory a Matouška (2009) se o vertikálním sociálním kapitálu nejčastěji hovoří ve smyslu propojení sociálních skupin či jednotlivců nižší úrovně na klíčové aktéry s výraznou mocí v hierarchicky nadřazených sociálních systémech. To umožňuje místním či regionálním společnostem využívat jisté výhody díky vazbám na instituce (politické, administrativní a organizační) na vyšší teritoriální úrovni (zpravidla regionální, národní nebo nadnárodní). Obvykle se jedná o hierarchické vztahy mezi aktéry zastávajícími rozdílné mocenské pozice.

2.2.4 Kritika sociálního kapitálu

Konceptu sociálního kapitálu se však dostalo také celé řady negativních reakcí. Velmi výstižnou kritiku, která se týkala Putnamových prací, předložili Mohan, Mohan (2002). Zatímco Putnam zdůrazňoval závislost mezi výkonem vlády, úrovní sociálního kapitálu, občanské participace a ekonomického rozvoje, Mohan a Mohan popírají předpoklad, že sociální kapitál je skutečně produktem aktivit, které Putnam zdůrazňuje. Jejich kritika se také směřovala k výběru indikátorů, které se týkají měření participace. Oba autoři naopak zdůrazňují nové formy participace na kolektivních aktivitách, které nevyžadují tak intenzivní fyzický kontakt. Jako příklad uvádění internetové portály typu „chat“. Velmi významná kritika se také týkala faktu, že Putnam neuvažuje negativní formy sociálního kapitálu, jako jsou např. společenství v oblasti organizovaného zločinu. Ke kritice přispěl i Radcliffe (2004), podle kterého Putnam zcela ignoroval roli státu, respektive státních intervencí v rozvoji regionů.

Schuller (2001) shrnuje své kritické poznámky sociálního kapitálu do třech bodů. Prvním je kritika spočívající v různorodosti definic, která je zmíněna již v úvodu druhé kapitoly této práce. Druhým bodem je aplikace konceptu sociálního kapitálu v rámci příliš širokého spektra sociálních aspektů, což dle autorů do jisté míry znehodnocuje vědeckou spolehlivost tohoto konceptu. Poslední kritickou poznámkou je problematika měření, která vyplývá ze zmiňované různorodosti definic a z obtížného určení indikátorů.

2.3 Způsoby měření lidských zdrojů

Jak již bylo řečeno, lidský a sociální kapitál jsou značně široké pojmy, které se dají aplikovat v mnoha různých kontextech. Z toho vyplývá i jejich velmi obtížná měřitelnost.

2.3.1 *Měření lidského kapitálu*

Z výše uvedené diskuze vyplývá, že zatímco lidský kapitál je spíše atributem jedinců, sociální kapitál je spíše atributem komunity. To znamená, že lidský kapitál je možné snadněji změřit, než sociální kapitál. Lidský kapitál bývá nejčastěji hodnocen na základě dosaženého vzdělání obyvatel. V tomto případě se jedná o formální lidský kapitál. Zde si však musíme uvědomit možný rozpor mezi dosaženou výší vzdělání jedince a kvalitou tohoto vzdělání. Jak bylo řečeno výše, lidský kapitál představují nejen znalosti jedince (tj. formální/základní lidský kapitál), ale i sekundární, neboli skutečný lidský kapitál. Jedná se o schopnost tvořivého uplatnění formálního vzdělání, tedy o dovednost formální znalosti rozvíjet a využít v běžném životě. Hodnoty skutečného lidského kapitálu jsou však velmi obtížně měřitelné, prakticky pouze nástroji psychologického zkoumání schopností a postojů jednotlivce.

2.3.2 *Měření sociálního kapitálu*

Měření sociálního kapitálu je díky nejednoznačnému definování tohoto pojmu složitější, než měření lidského kapitálu. Samotný výběr relevantních indikátorů se odvíjí zejména od motivace výzkumníků a typu řešeného problému. Maskell (1999, in Boschma 2005) uvádí, že je sociální kapitál z hlediska měřitelnosti až příliš komplikovaným konceptem závislým na specifickém lokálním kontextu, a není proto možné sestavit univerzální soubor indikátorů. Složitost měření sociálního kapitálu dle konkrétního ukazatele dokládá například indikátor *míra důvěry*, který je dle Halperna (1999) možné považovat dokonce za nejlepší indikátor pro měření sociálního kapitálu. Míru důvěry totiž můžeme ztotožňovat se sociálním kapitálem (Fukuyama 1995, in Pileček 2010), některými autory je ale vnímána jako jeden ze zdrojů sociálního kapitálu (Putnam 1993, in Pileček 2010), jinými jako forma sociálního kapitálu (Coleman 1988, in Pileček 2010), nebo jako důsledek a tedy znak kvality sociálního kapitálu (Côté 2001, in Pileček 2010).

Pileček (2010) uvádí, že při volbě způsobu měření sociálního kapitálu hraje velkou roli také řádovostní úroveň, od které se následně odvíjí rozsah datové základny (dostupnost relevantních dat) a volba využití kvantitativních nebo kvalitativních forem sledování. S klesající řádovostní úrovní obvykle klesá možnost využití kvantitativního výzkumu, protože charakteristiky sociálního kapitálu nebývají dostupné v dostatečném územním detailu (což v podstatě není vzhledem k charakteru sociálního kapitálu ani možné). Proto zpravidla dochází v závislosti na poklesu řádovostní úrovně k přechodu od kvantitativních ke kvalitativním formám výzkumu. Například dle datové základny v Česku můžeme realizovat vcelku podrobný kvantitativní výzkum především na úrovni okresů, popřípadě na úrovni správních obvodů pověřených obecních úřadů (Hallér, 2006). Proměnlivostí volby řádovostní úrovně pro kvantitativní hodnocení územní diferenciace sociálního kapitálu v rámci Česka se zabývají Pileček a Jančák (2010), podle kterých závisí různorodost použitých kvantitativních ukazatelů především na okruhu problému, kterými se jednotliví autoři zabývají. Při volbě nižší řádovostní úrovně, jako je například úroveň malých obcí, se kterými pracuje tato diplomová práce ve své praktické části, je třeba využít zejména kvalitativní formy výzkumu. Spolehlivost výsledků kvalitativních metod může být problematická, jelikož se jedná o subjektivní charakter výzkumu. Za specifický způsob měření sociálního kapitálu je považováno zejména dotazníkové šetření, které může mít povahu jak kvantitativního, tak kvalitativního výzkumu.

Měření sociálního kapitálu může být realizováno také s využitím různých ukazatelů a indexů. V empirických vědách je považován za jeden z nejvhodnějších a tudíž nejrozšířenějších indexů Putnamův index sociálního kapitálu. Při tvorbě tohoto indexu byly využity především sekundární data, ze kterých autor vybral celkem 14 indikátorů. Následně bylo vytvořeno 5 základních skupin (komunitně organizovaný život, angažovanost ve věcech veřejných, komunitní dobrovolnictví, neformální sociabilita, sociální důvěra). Do těchto skupin pak autor rozdělil indikátory občanské angažovanosti a společenských aktivit. Index použil Putnam pro porovnání úrovně sociálního kapitálu mezi jednotlivými státy USA (Šafr, Sedláčková, 2006).

Problematiku měření sociálního kapitálu se také pokusil uspořádat van Deth (2008), jehož schéma vychází z rozlišení individuální a kolektivní formy sociálního kapitálu. V rámci obou forem jsou pak nastíněny jak rozdílné způsoby směru dat, tak i rozdílné typy indikátorů.

Při měření sociálního kapitálu je nutné věnovat pozornost i sociálním sítím. Sociální síť lze popsat jako strukturu složenou ze sady aktérů, kteří jsou vzájemně propojeni jednou nebo více vazbami (Knoke, 2008). Výzkumu sociálních sítí se věnoval sociolog Nan Lin,

který ve své publikaci „*Social capital: theory and research*“ uvádí přehled několika možných způsobů měření. Doporučuje zaměřit se především na „embedded resources“, tedy na zdroje sítě a zdroje kontaktů, a na „network locations“, což je umístění těchto sítí. Autor dále uvádí možnost zmapování celé sítě („saturation survey“) při malém rozsahu sítě, nebo metody pro mapování rozsáhlejších sítí – „name-generator“ a „position generator“ (Lin, 2001). Sociolog Ronald Stuart Burt používá pro zmapování charakteru sítě tzv. generátory jmen a pozic. Podstata této metody spočívá především ve vyjmenování konkrétních jmen jedinců zapojených do konkrétní sítě a zmapování rozsahu kontaktů daného jedince (Burt, 2011).

Otázkou síly vazeb v sociální síti se zabýval Granovetter (1973), podle kterého hrají v rámci sociální sítě klíčovou roli vazby slabé, a ne vazby silné. Slabé vazby mezi skupinami jsou dle Granovettera nepostradatelné zejména pro přenos informací, pro rozvoj individuálních příležitostí a pro začlenění jedince do nových kolektivů, zatímco vazby silné posilují lokální soudržnost, avšak nejsou dostatečné pro zajištění potřeb jedinců. Dle Granovettera jsou jedinci s malým počtem slabých kontaktů připraveni o informace ze vzdálených částí sociálního systému a jsou omezeni na místní zprávy a názory svých blízkých přátel. Slabé vazby se dle Granovettera vyznačují nízkou hustotou kontaktů a skupiny se mezi sebou znají s menší pravděpodobností, nicméně jsou klíčové při propojení dvou shluků silných vazeb. Zcela odlišného názoru je Putnam (1993), který pro spolupráci ve společnosti považuje za klíčové silné vazby, které dle Putnama usnadňují jednání a přispívají tak k výkonnosti společnosti. Pokud členové dané sociální sítě neudržují dostatečně občanskou angažovanost, dochází k oslabení komunitního života a následně k poklesu vzájemné důvěry.

Zatímco výše zmínění autoři se snaží představit co nejvhodnější metodu měření sociálního kapitálu, autor M. G. Quibria se naopak ve své publikaci „*The puzzle of social capital: a critical review*“ vyjadřuje k sociálnímu kapitálu jako měřitelné veličině velmi kriticky. Zdůrazňuje, že sociální kapitál nepředstavuje jednu entitu, ale několik různých složek (důvěra, kultura, normy, komunita, síť apod.), proto je zmapování sociálního kapitálu velmi obtížné. Stejně kriticky se staví i k metodě měření sociálního kapitálu pomocí dotazníků, kde upozorňuje na možnou nepravdivost odpovědí respondentů (Quibria, 2003).

Existuje nespočet studií, které jsou zaměřeny na hodnocení regionální diferenciace úrovně sociálního kapitálu. Při měření lidského a sociálního kapitálu je nutné předem zvážit a pečlivě promyslet účel mapování, řádovostní úroveň mapování a také druh sítě, který chceme zmapovat. Metodika měření lidského a sociálního kapitálu, která je použita v empirické části této diplomové práce, je představena v kapitole 5.

3 PŘEDPOKLADY ROZVOJE VENKOVA

3.1 Vymezení venkova

Přestože je tématem předkládané práce venkov, nalézt jednoznačnou definici venkova je velice obtížný úkol. Existuje řada různých definic, kritérií a pohledů lišících se dle účelu, pro který je daná definice využívána. Odlišně definují venkov geografové, krajináři, statistici, urbanisté i sociologové a další odborníci. V tradičním pojetí bývá venkov spojován zejména s nízkou hustotou zalidnění, s převládajícími zemědělskými formami hospodaření – tedy s územím, v němž se cíleně obhospodařuje zemědělská půda za účelem produkce plodin nebo se provozuje chov hospodářských zvířat (Jančák, 2003). V širším pojetí lze za venkovský prostor označit prostor neměstský, kde lze zaznamenat odlišný vývoj prostředí jak socioekonomického, tak sociokulturního (Librová, 2008). Obecně můžeme venkov definovat také jako „spojitý prostor, který zahrnuje jak krajinu, tak i venkovská sídla“ (Perlín, 1998). Jedná se tedy jak o nezastavěnou krajinu, tak i zastavěná území malých sídel.

Pokud se zaměříme na definici venkova pomocí pevně daných číselných hodnot, je třeba zmínit zejména definici venkova dle OECD, která slouží pro vymezení venkovského prostoru v jednotlivých státech EU. Toto vymezení vychází z hustoty zalidnění (počet obyvatel na 1 km²). Za venkov jsou považována sídla s hodnotou hustoty zalidnění nižší než 150 obyvatel na km² (dle jednotek regionů NUTS 3). Podle tohoto kritéria je pak území daného státu rozděleno do tří kategorií, a to převážně venkovské regiony, významně venkovské regiony a převážně městské regiony (Perlín, 2009). Toto vymezení však není pro území ČR vhodné, zejména kvůli specifické sídelní struktuře. Ani tato definice neumožňuje přesné vymezení na prostor městský a venkovský. Navíc zmíněná metodika zavádí další pojem, a to venkovské sídlo. Jelikož lze venkovské sídlo definovat řadou nástrojů, může dojít k různému vymezení souborů venkovských sídel.

V Česku je v praxi používáno místo kritéria hustoty obyvatel kritérium velikosti obce (tj. počet obyvatel v obci), přičemž za konvenční hranici byla považována hodnota 2 000 obyvatel, která byla později v souvislosti s přijetím nového zákona o obcích v roce 2000 posunuta na hodnotu 3 000 obyvatel. Venkovskou obec můžeme také vymezit jako obec, která není městem, jelikož zákon o obcích uvádí, že městem mohou být obce nad 3 000 obyvatel (Zákon č. 128/2000). V některých evropských státech je tato konvenční hranice posunuta na 5 000 obyvatel.

Jsou však pro vymezení venkova přesné číselné hodnoty opravdu potřebné a vhodné? Je zapotřebí znát striktní hranici mezi venkovem a městem? Životní styl na venkově se v posledním desetiletí výrazně změnil, došlo k nárůstu složitosti sociálně-ekonomických vztahů mezi venkovem a městem. Proto se v současnosti odborníci zaměřují zejména na možnosti subjektivního vymezení venkova. Jedná se například o vymezení na základě měkkých charakteristik (sociálních znaků), tedy podle vnímání venkova obyvateli, jejich smýšlení o identitě a sounáležitosti s venkovským prostorem, ale i na základě intenzity vztahů a kontaktů mezi obyvateli (Woods, 2005). Právě těmito měkkými charakteristikám je v této diplomové práci věnována pozornost. Další možností vymezení venkovského prostoru je např. dle ekonomického hlediska, jako je podíl vyjíždějícího obyvatelstva za prací, nebo podíl ekonomicky aktivních v priméru. Venkovský prostor může být vymezen i na základě specifických urbanistických a architektonických znaků, jako je převládající nízkopodlažní zástavba, sedlová střecha apod.

Důležitou součástí studia venkovského prostoru je také problematika typologie venkova. Vzhledem k nejednotnosti a pestrosti venkovského prostoru často dochází k vymezení jednotlivých typů venkova v Česku z hlediska potenciálu rozvoje. Postupně tak vznikají různé typologie, které respektují sociální, ekonomická, historická i fyzicko-geografická specifika venkovských oblastí. Na tuto problematiku upozornil zejména Perlín (1998), který vymezil na základě změn počtu obyvatel a vybraných sociálně-ekonomických ukazatelů celkem 6 typů venkovského prostoru v Česku na úrovni okresů. Na základě této typologie řadíme řešené území této diplomové práce do oblasti *vnitřní periferie*, která představuje plošně nejrozsáhlejší oblast českého venkova. Na rozdíl od původně vymezených vnitřních periferií (Musil, 1988) představuje tato typologie mnohem širší vymezení. Jedná se o tradiční českou venkovskou oblast ve středních a vyšších polohách, kde horší podmínky pro zemědělskou výrobu vedly ke vzniku rozdrobené sídelní struktury bez dominantních center. O podrobnější typologii se později pokusil Perlín, Kuldová (2008), kteří na úrovni POÚ definovali 16 typů venkovského prostoru na základě souboru statistických dat. Vzhledem k velkému počtu vymezených typů vyplývá obtížná aplikovatelnost. Proto později došlo ke sloučení některých vzájemně podobných typů a vznikla tak typologie, která dle potenciálu rozvoje vymezuje 8 typů venkovského prostoru (Perlín, Kučerová, Kučera 2010). Podstatnou část kraje Vysočina, představující zájmové území této diplomové práce, ve kterém se nalézají tři podrobněji sledované obce, řadíme do *nerozvojevého sousedského venkova*, který je charakterizován jako ekonomicky slabý venkov se špatnou občanskou vybaveností, kde

dochází k rychlému populačnímu stárnutí. Pozitivem tohoto typu venkova je však vysoká míra tradiční sociální kontroly venkovských komunit a sousedská sounáležitost, tedy velmi příznivé sociální faktory. Oblast při jižní hranici kraje Vysočina (POÚ Moravské Budějovice, Jemnice, Jaroměřice nad Rokytnou a Hrotovice) představuje *neprofilovaný venkov*, který vykazuje průměrné hodnoty všech sledovaných ukazatelů, nacházejí se zde převážně nerůstové populačně malé obce s podprůměrnou občanskou vybaveností. Tyto oblasti mají nevelký rozvojový potenciál s nejasným a do budoucna nejistým charakterem. Posledním typem venkova, který se na území kraje Vysočina vyskytuje, je *rozvojový venkov*. V kraji Vysočina je vymezen POÚ Jihlava. Vyznačuje se poměrně silným populačním i hospodářským růstem, populace dosahuje nejvyšších hodnot indexu vzdělanosti a nejnižší míry nezaměstnanosti. Rozvojový potenciál tohoto venkovského prostoru je v oblasti lidských zdrojů a hospodářských aktivit velmi vysoký, z hlediska sociálních aspektů a komunitního života spíše nižší (Perlín, Kučerová, Kučera, 2010).

3.2 Rozvoj venkova

Důležitým pojmem této diplomové práce je *rozvoj venkova*. Otázkou je, co přesně si pod termínem rozvoj představit? Definice rozvoje existuje celá řada, ve většině případů se však jedná o dynamický proces pozitivní změny. Například významný teoretik rozvoje Amartya Sen, který zdůrazňuje především lidské schopnosti, chápe rozvoj jako „proces rozšiřování možností lidí, jak žít svůj život“ (Sudhir, Amartya, 2000). Širší pojetí nabízí například Moseley (2003), který vnímá rozvoj jako „trvalý a trvale udržitelný proces ekonomické, sociální kulturní a environmentální změny sloužící ke zlepšení dlouhotrvajícího zdraví celé komunity“. Za rozvoj lze však považovat nejen dynamické aktivity produkující pozitivní změny, ale i aktivity, které směřují k udržení stávajícího uspokojivého stavu – tzn., že není třeba pod záminkou rozvoje měnit fungující věci (Binek a kol., 2009).

Pokud se zaměříme výhradně na problematiku rozvoje venkova, setkáme se v literatuře nejen s pojmem *rozvoj*, ale také s pojmem *růst*. Je zapotřebí tyto dva pojmy důsledně odlišovat, jelikož rozvoj není to samé co růst. Oba pojmy mají rozdílný význam. Zatímco rozvoj venkova je chápán ve smyslu kvalitativním, tedy zlepšení či zkvalitnění podmínek pro život v obci, pro růst jsou charakteristické takové proměnné, které lze považovat za indikátory růstu obce z hlediska kvantitativního – zejména pak růst počtu obyvatel (vysoké migrační saldo), nebo růst počtu nově vystavěných domů. O růstu se tak nejčastěji hovoří ve smyslu růstu populačního a ekonomického (Perlín, Kučerová, Kučera, 2010).

Co vlastně ovlivňuje možnosti rozvoje venkova? V literatuře se nejčastěji hovoří o působení exogenních (vnějších) a endogenních (vnitřních) faktorech rozvoje. Hlavním exogenním diferenciativním faktorem je zejména velikost sídla a jeho geografická poloha (Binek a kol., 2006). Velikost sídla je nejčastěji chápána jako počet obyvatel žijících v daném sídle, popřípadě bývá spojován s počtem pracovních příležitostí nebo strukturou ekonomických činností. Geografická poloha je chápána jako relativní ukazatel, který určuje polohu daného sídla vůči nadřazenému regionálnímu centru (Hampl, 2005). Z těchto exogenních faktorů můžeme usoudit, že nejhorší podmínky pro rozvoj mají malá venkovská sídla s periferní polohou. Je zřejmé, že tyto dva zmíněné klíčové exogenní faktory rozvoje jsou, stejně tak jako i jiné exogenní faktory (např. přírodní prostředí, legislativa, finanční systémy, nastavení centrálních rozvojových nástrojů aj.) z lokální úrovně téměř neovlivnitelné. Existují však i faktory endogenní, tedy takové, které jsou spojeny s přímou aktivitou stávajících uživatelů venkova. Tyto faktory jsou také označovány jako subjektivní, popř.

měkké faktory. Tím se rozumí například aktivita a adaptabilita obyvatelstva a místních klíčových aktérů (lokálních elit), tvorba sociálních sítí, kvalita regionálního prostředí apod. (Chromý, Jančák, Marada, Havlíček, 2011). Dle Asheima (1992) představuje právě propojování jednotlivých lokálních aktérů a tvorba sociálních sítí jednu z možností řešení problémů hospodářsky slabých (tzn. i venkovských) regionů.

Při snaze o rozvoj venkova je tedy velmi důležité zaměřit se primárně na rozvoj lidského a sociálního kapitálu. Jedná se zejména o investice do posilování soudržnosti, lidských zdrojů, sociálních sítí, popřípadě i o investice na doplnění infrastruktury na nutné minimum. Je nutné si totiž uvědomit, že investice do dopravní a technické infrastruktury (především kanalizace a plynofikace) nemusejí pro obec představovat rozvoj, ale pouhé dosažení určitého standardu, popřípadě stabilizaci nežádoucího stavu. Navíc může dojít k situaci, že se obec při snaze investovat do infrastruktury zadluží a nebude tak schopna v budoucnu zajišťovat svůj další rozvoj. Viditelným problémem mnoha venkovských obcí je vnímání rozvoje především jako nutnosti zlepšení fyzického prostředí. Místo toho je třeba zaměřit se například na rozvoj podnikatelského prostředí, tedy na vytvoření vhodných podmínek pro podnikání a vznik nových pracovních míst. To, co rozvíjí společnost a tedy i úroveň rozvoje venkovských obcí, je právě kvalita lidského a sociálního kapitálu. Především na tyto měkké rozvojové faktory venkovských oblastí se v praktické části této diplomové práce zaměřuje.

3.2.1 Udržitelný rozvoj a rozvojový potenciál

S rozvojem venkova souvisí také pojem *udržitelný rozvoj*. Koncept udržitelnosti rozvoje se vyvinul v souvislosti s rostoucími obavami, jaké dopady bude mít na budoucí generace náš současný způsob života. V roce 1987 Světová komise pro životní prostředí a rozvoj (WCED) definovala udržitelný rozvoj jako „rozvoj, jenž uspokojuje naše dnešní potřeby takovým způsobem, který neohrožuje šance budoucích generací uspokojovat své potřeby“ (Melamed, Ladd, 2013). Udržitelnost lze chápat také jako určitý cíl, kterého je třeba v budoucnu dosáhnout díky aplikaci udržitelného rozvoje (Moseley, 2003). Pojetí udržitelného rozvoje se postupem času posunulo od primárního zaměření na životní prostředí směrem k důrazu na vyváženost a provázanost tří složek rozvoje, a to složky sociální, ekonomické a složky environmentální (Pělucha, Viktorová, Bednaříková, 2009). Smyslem udržitelného rozvoje venkova je tedy formování moderního venkova a zároveň snaha o

zachování jedinečných specifík těchto venkovských oblastí jak ve sféře environmentální, tak i sociální a kulturní.

V souvislosti s rozvojem venkova je vhodné objasnit také pojem *rozvojový potenciál*. Tento pojem můžeme definovat jako „souhrn zdrojů, které má společnost k dispozici a které lze využít k produkci sociálního a ekonomického blahobytu, respektive ke zlepšování kvality života“ (Veselý, 2008). Velmi důležitou roli samozřejmě hraje schopnost lokálních aktérů tyto zdroje efektivně využívat a vytvářet nové rozvojové příležitosti. Pod pojmem rozvojový potenciál si také můžeme představit specifický soubor různých typů kapitálu v určitém území, přičemž kapitálem se rozumí jakýkoliv zdroj, který může časem utvářet možnost užitku. Za klíčové složky rozvojového potenciálu jsou považovány právě lidský a sociální kapitál, a to zejména v souvislosti s efektivním využíváním ostatních typů kapitálu, respektive potenciálu rozvoje (Veselý, 2008).

3.3 Změny v rozvoji venkova a politika rozvoje venkova

Rozvoj venkova je také velmi často spojován se zemědělstvím, které hraje ve venkovských oblastech velmi důležitou roli. Jak ale uvádí van der Ploeg (2000), v současnosti zemědělství na venkově už nehraje tak důležitou roli a naopak důraz na rozvoj venkova může postupně vytvářet nové možnosti pro upadající zemědělství. Právě slábnoucí význam zemědělství jako dominantní ekonomické činnosti na venkově vedl k postupné změně chápání venkova. Současný venkov získal nové významy, jedná se například o alternativní formy zemědělství, jako jsou rodinné farmy produkující regionálně specifické produkty či biopotraviny. Mezi další nové funkce venkovských oblastí řadíme vnímání venkova jako prostoru pro trávení volného času, například ve formě agroturistiky či jiného podobného způsobu rekreace. Všechny tyto nové významy venkova by měly přispět k jeho rozvoji a zároveň i k zachování jeho specifických charakteristik.

Změna ve vnímání venkova vedla k postupné změně venkovského paradigmatu, které bylo v roce 2006 představeno v dokumentu OECD „*The New Rural Paradigm: Policies and Governance*“. Důležitým cílem je posílení konkurenceschopnosti venkovských oblastí a využití dosud nevyužitých zdrojů, posun od dotací směrem k investicím. Způsob, jakým dosáhnout efektivního rozvoje venkova je rozvoj venkova na lokální úrovni pomocí subsidiarity, tedy respektování pravomocí organizačně nižších úrovní, a také pomocí decentralizace, tedy přesunutí funkcí a kompetencí na nižší orgány nebo menší organizační jednotky. Nově definované venkovské paradigma tedy předpokládá posílení podpory lokálních aktérů na venkově a naopak oslabení významu národních a nadnárodních programů pro rozvoj venkova. Mezi tyto lokální aktéry patří nejen představitelé veřejné správy, ale i o samotné obyvatelstvo, místní podnikatelé, občanská sdružení apod. Hlavním aktérem, který dohlíží na snižování rozdílů mezi evropskými regiony dle principu solidarity, je EU. Zároveň však regionální politiky EU zdůrazňují endogenní potenciál jednotlivých venkovských oblastí s využitím bottom-up přístupu, tedy nutnost využití vlastní iniciativy jednotlivých venkovských oblastí k aktivaci vlastního rozvojového potenciálu (OECD, 2006).

Pro usnadnění rozvoje venkovských oblastí vygenerovala Evropská unie, resp. Evropská komise program LEADER, který v Česku představuje v programovacím období EU 2006 – 2013 IV. osu Programu rozvoje venkova. Tento program pracuje na základě vytvoření Místních akčních skupin, jejichž hlavním posláním je vzájemná spolupráce obcí, společné řešení problémů a snaha o dosažení úspěšného rozvoje svého území. Těchto cílů má být

dosaženo společnou formulací a také realizací místního Strategického plánu Leader. Program klade důraz především na podporu lokální iniciativy a partnerství, které je nástrojem endogenního, integrovaného a udržitelného rozvoje venkova. Program Leader vychází především z bottom-up přístupů. Formuluje vlastní rámec rozvoje venkova na základě poznání významu sociálních sítí a na základě institucionálních teoretických konceptů. V rámci institucionálních teorií, které kladou důraz mj. na význam jak formálních institucí („organizace s adresou“), tak neformálních institucí (např. zvyky, důvěra a hodnoty jednotlivců i společnosti), vznikl teoretický směr, pro který se vžil název *teorie učících se regionů* (Blažek, Uhlíř, 2011). Dle této teorie jsou nejstrategičtější „surovinu“ pro rozvoj území znalosti a rozhodujícím procesem konkurenceschopnosti regionu je učení. Příčinou vzniku a vývoje regionálních nerovnoměrností je tak různý stupeň kvality vědomostí aktérů a schopnosti učit se, přičemž za nejdůležitější formu učení je považováno učení spoluprací. Proto program Leader klade důraz zejména na vzájemnou spolupráci a partnerství, vytváření sociálních sítí, uplatňování inovačních přístupů a schopnost komunikovat a spolupracovat při řešení společných zájmů v nejrůznějších oblastech společenského života.

Dle dosavadních poznatků je možné konstatovat, že rozvoj venkova založený na řízení z lokální úrovně je v podmínkách českého venkova nejlepším možným řešením. Důvodem je detailní znalost daného území místními obyvateli, kteří tak vědí, co představuje pro konkrétní venkovské sídlo největší problém, nebo co je naopak největším rozvojovým potenciálem území. Úspěšnost však záleží na aktivitě a iniciativě lokálních aktérů, na jejich lidském a sociálním kapitálu. Právě toto tvrzení bude podrobněji prověřováno na konkrétních venkovských obcích v praktické části této diplomové práce.

3.4 Stupně partnerství mezi aktéry rozvoje

Mezi jakýmkoliv partnery, tedy jak mezi obcemi v daném území, tak mezi hlavními aktéry v rámci jedné obce, může existovat síť kontaktů a vazeb, která napomáhá jejich rozvoji. Posilování těchto vzájemných vztahů, které spočívá ve zvyšování intenzity vazeb i hustoty sociálních kontaktů, lze dle Perlína, Klečkové (2014) definovat ve čtyřech stupních intenzity vazeb, a to:

- **Konkurence** - forma působení aktérů bez záměrné interakce mezi sebou
- **Kompetice** - poznání, vzájemné soutěžení a rivalita aktérů
- **Koordinace** - působení s ohledem na kroky a postoje dalších aktérů
- **Kooperace** - spolupráce aktérů s cílem maximalizovat efekt společného působení

Jednotlivé stupně intenzity vazeb se stupňují. Zatímco první stupeň spolupráce, tedy konkurence představuje pro lokální rozvoj nejméně vhodnou formu partnerství, čtvrtý stupeň, neboli kooperace reprezentuje nejlepší možnou intenzitu vazeb mezi aktéry.

Úroveň intenzity vazeb je závislá jednak na vzájemné blízkosti jednotlivých aktérů lokálního rozvoje, a také na velikosti jednotlivých partnerů. Zatímco v malé venkovské obci je díky sociální blízkosti prakticky vyloučeno, aby existoval pouze první stupeň intenzity vazeb (tzn. konkurence), protože všichni partneři/aktéři lokálního rozvoje se navzájem znají, ve větších jednotkách, ať už populačně či územně dochází k tomu, že se aktéři lokálního rozvoje navzájem ani neznají, nebo spolupracují pouze formálně. To je možné dobře sledovat na rozdíl v úrovni spolupráce v obci, ve venkovském mikroregionu, nebo v místní akční skupině. Jak bylo řečeno, intenzita sociálních kontaktů je také závislá na velikosti jednotlivých partnerů. Partneři, kteří jsou individuálními aktéry lokálního rozvoje (např. podnikatelé), mohou snadněji vstupovat do jednotlivých sociálních kontaktů a budovat vyšší formy sociální spolupráce. Aktéři, kteří představují větší, byť vnitřně sociálně homogenní jednotky (spolky a sdružení), mají obtížnější pozici při vytváření intenzivnějších sociálních vazeb.

Výše uvedené stupně vzájemné spolupráce/partnerství mezi hlavními aktéry v rámci vybraných obcí budou zjišťovány v praktické části této diplomové práce.

4 PRACOVNÍ HYPOTÉZY

Pro studium lidského a sociálního kapitálu v této diplomové práci byly stanoveny dvě hypotézy, které vycházejí z výše uvedeného rozboru literatury.

Jak bylo řečeno, hlavním exogenním diferenciačním faktorem rozvoje obcí je velikost sídla a jeho geografická poloha (Binek a kol., 2006). Dle Perlín, Kučerová, Kučera (2010) představuje faktor velikosti také hlavní diferenciacní kritérium pro zařazení venkovských obcí do jednotlivých typů, přičemž menší obce, které jsou často navíc dělené na větší počet sídel, se nacházejí ve vymezeném typu „nerozvojový sousedský venkov“. Dle Chromého a Janů (2003) můžeme vnitřní periferie charakterizovat jako „tradiční venkovské oblasti se stabilním sociokulturním prostředím, které může představovat zdroj vyšší míry regionální identity či kvalitního sociálního kapitálu“. Při identifikaci první hypotézy vycházíme z předpokladu, že v jakékoliv komunitě (skupině obyvatel), která sdílí stejnou zkušenost, znalost nebo dovednost, může sociální kapitál nabývat jak pozitivní (rozvojové) implikace, tak i negativní dopady (např. kriminální skupiny). Vzhledem k tvrzení Chromého a Janů, lze pak předpokládat, že v obcích vnitřní periferie bude možné identifikovat především dobře vyvinutý sociální kapitál orientovaný na rozvoj obce/sídla.

H1: Nepříznivé podmínky rozvoje (rozvojové bariéry) velmi malých obcí v periferních oblastech mohou být překonány aktivací a využitím lidského a sociálního kapitálu.

Pileček (2010) uvádí, že „posilování úrovně lidského kapitálu pozitivně ovlivňuje posilování kooperativního charakteru sociálních a institucionálních sítí, což může zpětně působit na zvyšování efektivnosti investic do lidského kapitálu“. Z této teze můžeme usoudit, že koncept lidského a sociálního kapitálu charakterizuje vzájemná podmíněnost. Vzájemnou podmíněnost těchto konceptů dokládá také například Schuller (2001), který oba koncepty diskutuje jak z pozice jejich rivality, tak i doplňkovosti. Dle Jančáka, Havlíčka, Chromého, Marady (2008) dochází vytvářením sociálních sítí ke kumulaci a násobení individuálního lidského kapitálu a následně k jeho přetváření na kapitál sociální. Z tohoto tvrzení plyne, že nabývání a uplatňování lidského kapitálu je podmíněno úlohou sociálního kapitálu.

H2: Kvalita sociálního kapitálu má klíčový vliv na tvorbu lidského kapitálu, tedy čím vyšší je úroveň sociálního kapitálu, tím vyšší je i úroveň lidského kapitálu.

5 METODIKA

Zatímco předchozí kapitoly byly věnovány obecnému zasazení sledované problematiky do širších teoretických rámců, v této kapitole jsou představeny postupy vlastního výzkumu předkládané diplomové práce. Z metodického hlediska práce kombinuje hodnocení kvantitativní povahy (pomocí hodnocení statistických dat) a kvalitativní povahy (dotazování konkrétních aktérů). Obě metody mají své klady i zápory, nicméně právě jejich kombinace poskytuje komplexní hodnocení založené na prolínání objektivních i subjektivních metod výzkumu.

5.1 Metodika hodnocení kvantitativní povahy

Hodnocení „měkkých“ faktorů sociokulturní povahy, kterými jsou i lidské zdroje, je na základě analýzy statistických dat relativně obtížné. Důvodů je hned několik, přičemž mezi nejvíce zásadní patří omezená existence dat, neaktuálnost dat, nebo neexistující data v potřebném územním detailu. Tyto faktory pak výrazně ztěžují sestavení souboru relevantních ukazatelů, které by indikovaly různé dimenze sociálního kapitálu (Pileček, Jančák, 2010). Přesto výzkumu v terénu předcházelo hodnocení kvantitativní povahy založené na množství vstupních statistických (tvrdých) dat.

Práce nejprve představuje analýzu hierarchicky vyššího územního celku, ve kterém se tři sledované obce nacházejí, a to kraje Vysočina. Nejprve je představena základní charakteristika kraje, kde byla snaha co nejvíce propojit charakter kraje s kontextem problematiky perifernosti a lidských zdrojů. Dále následuje kvantitativní hodnocení lidského a sociálního kapitálu v tomto území pomocí předem vybraných statistických ukazatelů (viz níže). Tímto prvním krokem došlo k zarámování sledované problematiky a možnosti porovnání zjištěných hodnot s hierarchicky vyšším územním celkem.

Předkládaná práce ve své další části představuje obdobně strukturovaný text jako výše popsaná kapitola, a to nejprve stručné představení obecné charakteristiky tří zkoumaných obcí a následně kvantitativní hodnocení jejich lidského a sociálního kapitálu pomocí stejných ukazatelů, jako v případě hodnocení kraje. Tato část práce tak nejen pomůže objasnit pozici tří zkoumaných obcí ve srovnání s krajem Vysočina, zároveň budou také přehledně stanoveny vnitřní předpoklady rozvoje zkoumaných obcí.

V rámci metodické kapitoly je vhodné detailněji vysvětlit zvolené statistické ukazatele, pomocí kterých je možné hodnotit kvalitu lidských zdrojů. Výběr ukazatelů byl inspirován mj.

prací Jančák, Havlíček, Chromý, Marada (2008) a Váně (2009). Pro hodnocení kvality lidského a sociálního kapitálu v daném území byly použity následující ukazatele:

Index vzdělanosti, který je obecně považován za jeden ze základních ukazatelů kvality lidského kapitálu, je vyjádřen z údajů o vzdělanostní struktuře obyvatelstva staršího patnácti let. Použití indexu vzdělanosti je pro účely této diplomové práce vhodnější než pouhý podíl vysokoškolsky vzdělaných. Tento podíl totiž bývá na úrovni malých obcí velmi nízký a nezohledňuje, že se na rozvoji obce podílejí i ostatní vzdělanostní skupiny obyvatelstva (Pileček, 2010). Index vzdělanosti je konstruován jako $(ZŠ + 2 \times SŠb + 3 \times SŠm + 4 \times VŠ) / (\text{počet obyvatel starších 15 let})$, kde ZŠ vyjadřuje počet obyvatel se základním vzděláním, SŠb se středním vzděláním bez maturity, SŠm se středním vzděláním s maturitou a nakonec VŠ jako počet obyvatel s vysokoškolským vzděláním. Pro výpočet tohoto indexu byla použita data se SLDB 2011 (www.czso.cz). Zatímco v jádrových oblastech je obecně hodnota indexu vyšší, v periferiích vykazuje index zpravidla nižších hodnot.

Index ekonomického zatížení představuje poměr počtu postproduktivní složky obyvatel (tj. ve věku 65 let a více) a předproduktivní složky populace (do 14 let) k počtu obyvatel v ekonomicky aktivním věku, tj. 15 – 64 let. Nižší hodnota indexu tak udává příznivější poměr mezi ekonomicky neaktivní a aktivní složkou populace, tedy menší zatížení produktivní složky. Tento ukazatel naznačuje především možný vývoj počtu obyvatel daného území a tím vyhlídky pro rozvoj území do budoucna. V souvislosti s řešenou problematikou indikuje nízká hodnota indexu ekonomického zatížení vyšší potenciál pro rozvoj lidského kapitálu ve smyslu dostupnosti pracovní síly. Vysoké hodnoty tohoto indexu mohou být způsobeny buď vysokým počtem obyvatel v předproduktivním věku, což by v našem případě znamenalo potenciál pro pozitivní rozvoj lidských zdrojů, nebo také vysokým počtem obyvatel v postproduktivním věku, což značí stárnutí populace v daném území, tedy nepříznivý demografický vývoj a s ním spojené nepříznivé podmínky pro tvorbu kvalitního lidského kapitálu. Znaky demografického stárnutí lze také odhalit pomocí **indexu stárí**, který vyjadřuje, kolik obyvatel věkové skupiny 65 a více let připadá na 100 dětí ve věku 0 – 14 let. Výsledná hodnota indexu nižší než sto znamená vyšší podíl dětské složky obyvatel, než podíl obyvatel starších 65 let. Převyšuje – li výsledná hodnota indexu hodnotu sto, je počet osob ve věku nad 65 let vyšší než počet dětí v populaci. Pro výpočet obou indexů byla použita nejaktuálnější dostupná data Českého statistického úřadu (www.czso.cz).

Podíl nezaměstnaných osob je dalším ukazatelem, který lze využít pro hodnocení lidského kapitálu v daném území. Tento ukazatel vyjadřuje podíl dosažitelných uchazečů o

zaměstnání ve věku 15 – 64 let ze všech obyvatel ve stejném věku. K oficiálnímu využívání tohoto nového ukazatele přešlo Ministerstvo práce a sociálních věcí v březnu 2014 a nahrazuje doposud zveřejňovanou míru registrované nezaměstnanosti. Podíl nezaměstnaných osob představuje v této práci především indikátor nevyužitého lidského kapitálu v řešeném území. Data tohoto ukazatele byla převzata z integrovaného portálu MPSV (portal.mpsv.cz).

Volební účast a počet kandidátů, resp. počet kandidátů na 1 mandát v komunálních volbách představují ukazatele, které byly v této diplomové práci využity jako indikátory kvality sociálního kapitálu. Hodnoty těchto dvou ukazatelů vypovídají o ochotě a zájmu obyvatelstva daného územního celku angažovat se a participovat ve věcech veřejných. Vysoké hodnoty zmíněných ukazatelů svědčí o vyšším zájmu obyvatel o dění v daném území a ochotě obyvatel participovat na řešení věcí veřejných, a vypovídají tak o vyšší kvalitě sociálního kapitálu. Při hodnocení těchto dvou ukazatelů byla využita data z komunálních voleb konaných v říjnu 2014 a byla převzata z integrovaného portálu ČSÚ (www.volby.cz).

5.2 Metodika hodnocení kvalitativní povahy

V rámci kvalitativního hodnocení lidských zdrojů ve vybraných obcích bylo realizováno dotazování (plánované/standardizované rozhovory), které proběhlo v únoru 2015.

Celkem bylo dotazováno 15 osob, a to nejvýznamnějších lokálních aktérů modelových obcí, tedy formálních i neformálních lídrů místních společenství. V každé obci se jedním z tázaných stal starosta, jakožto hlavní formální představitel dané obce. Dalšími dotazovanými byli obyvatelé, kteří jsou v dané obci považováni za neformální klíčové aktéry lokálního rozvoje, tj. především představitelé místních zájmových spolků, sdružení, klubů apod. Důvodem, proč byla jako hlavní skupina dotazovaných vybrána právě skupina neformálních klíčových aktérů lokálního rozvoje, se stal fakt, že aktivita spolků a sdružení na venkově velmi významně přispívá kromě reprodukce sociálního kapitálu i k posilování důvěry, přičemž důvěra následně významně usnadňuje spolupráci mezi jednotlivými aktéry a přispívá k větší efektivitě rozvoje (Váně, 2012). Vzhledem ke skutečnosti, že dotazovaní nepředstavovali rozsáhlý soubor a zároveň byly osloveny konkrétní osoby v podobě klíčových lokálních aktérů, se kvalitativního výzkumu zúčastnilo 100 % oslovených.

Hlavním cílem kvalitativního šetření bylo ve sledovaných obcích odhalit jak míru aktivity a iniciativy místních zájmových/volnočasových spolků a sdružení, tak i stupeň vzájemné spolupráce (intenzitu vazeb) mezi těmito lokálními aktéry. Dotazování proběhlo formou plánovaných (standardizovaných) rozhovorů se záznamovým (referentským) archem. Soubor otázek (viz Příloha 1) byl tvořen třemi okruhy, a to *Aktivita*, *Spolupráce* a *Účast na akcích*. Každý dotazovaný odpovídal celkem na patnáct výstižných otázek, přičemž jedna z otázek představovala tzv. baterii otázek, tedy sdružení více otázek na obdobné téma do jednoho bloku (tabulky). V tomto případě měli dotazovaní možnost sami předloženou tabulku vyplnit. V závěru byl ponechán prostor pro poznámky a připomínky dotazovaného.

Získaná data byla následně zpracována (viz kapitola 6.3). Při vyhodnocování jednotlivých odpovědí na dané otázky byly hledány nejen nejruznější vztahy mezi samotnými odpověďmi respondentů v rámci obce, ale i rozdíly v odpovědích mezi jednotlivými obcemi. Analýza získaných dat přispěla k dosažení cílů práce i k ověření stanovených hypotéz.

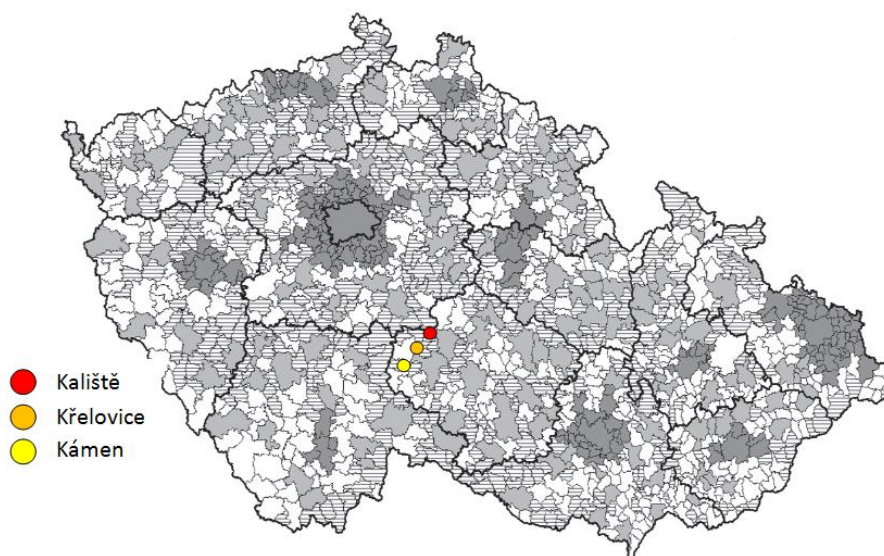
5.3 Metodika výběru zkoumaných obcí

Výzkum kvality lidských zdrojů byl realizován ve třech obcích. Při jejich výběru hrál velmi důležitou roli předpoklad co nejpodobnějších výchozích sociodemografických a fyzickogeografických podmínek, který umožnil odhalit a porovnat případné rozdíly v rozvoji vybraných obcí způsobené rozdílnou úrovní lidského a sociálního kapitálu. Obce byly vybrány na základě své podobnosti v následujících ukazatelích:

- **populační velikost** (maximální počet obyvatel 400)
- **poloha** (pozice v sídelním systému, dostupnost centra vyššího řádu, dopravní dostupnost)
- **demografické charakteristiky** (věková a vzdělanostní struktura, migrační trendy)
- **zaměstnanost dle sektorů**

Pro výzkum byly vybrány tři obce – Kaliště, Křelovice a Kámen. Maximální populační velikost pro výběr obcí této diplomové práce byla stanovena do 400 obyvatel. Takto populačně malé obce byly vybrány především z důvodu možnosti detailnějšího průzkumu lidského a sociálního kapitálu v jednotlivých obcích. Polohu sledovaných obcí znázorňuje Obrázek 1.

Obrázek 1: Poloha sledovaných obcí v rámci vnitřních periferií

Zdroj: Musil a Müller 2008, vlastní úprava

Všechny tři obce byly vybrány z území kraje Vysočina, pro který je typická roztržitost sídelního systému, což souvisí s historickým vývojem území a fyzickogeografickými podmínkami. Vybrané obce leží v kraji Vysočina, konkrétně v jeho severozápadní části při hranici se Středočeským a Jihočeským krajem, kde se nachází rozsáhlá oblast hospodářsky slabých území, tzv. vnitřních periferií. Vymezení oblastí vnitřních periferií je dle Musila a Müllera (2008) založeno na podobnosti hodnot konkrétních sociálně-ekologicko-ekonomických ukazatelů. Primárním znakem obcí vnitřních periferií je dle autorů vysoký podíl pracovních míst v primárním sektoru a nízká hustota zalidnění. Za sekundární znaky lze pak označit a) sociálně-ekologické charakteristiky, jako je např. dlouhodobé vyliďňování v důsledku negativních přirozených přírůstků obyvatelstva i důsledků emigrace obyvatel a následný obrat v 90. letech, b) sociálně-ekonomické charakteristiky, mezi které patří např. nižší vzdělanostní úroveň nebo nedostatek pracovních příležitostí zejména v terciérním sektoru, a c) polohovou dimenzi periferií, jako je dostupnost center vybavenosti nebo vzdálenost k hlavním komunikacím. Na základě poměrně detailního výzkumu periferních oblastí výše zmíněných autorů můžeme tedy konstatovat, že samotný výběr obcí z oblastí vnitřních periferií zajišťuje podobnost výchozích sociálně-ekologicko-ekonomických charakteristik sledovaných obcí. Tyto a další charakteristiky jednotlivých vybraných obcí jsou podrobněji představeny v kapitole 6.2.

6 ANALÝZA LIDSKÝCH ZDROJŮ

Obsahové naplnění této kapitoly představuje hlavní zpracování tématu kvality lidských zdrojů v konkrétním území. V prvním kroku (kapitola 6.1) jsou kvantitativně analyzovány lidské zdroje hierarchicky vyššího územního celku, ve kterém se tři sledované obce nacházejí. Poté následují další dvě kapitoly (6.2 a 6.3) zachycující výsledky kvantitativního a kvalitativního šetření kvality lidského a sociálního kapitálu v modelových obcích

6.1 Kvantitativní hodnocení lidských zdrojů zájmového území

6.1.1 Základní charakteristika zájmového území

Z geografického hlediska zaujímá kraj Vysočina v rámci ČR centrální polohu. I přesto se jedná o kraj s velmi specifickým postavením, jelikož vznikl v roce 2000 na území, které bylo dříve vnímáno jako periferie významnějších regionálních center. Kraj je tvořen pěti okresy, které byly před rokem 2000 součástí tří bývalých krajů. Vznikl tak na území, které neprovazovaly regionálně integrující historické vazby. Vysočina tedy představovala spíše fyzicko-geografický celek vnitřně podobný svým krajinným rázům, nikoliv sociálně-geograficky integrovanou oblast. Z tohoto důvodu tak neměl kraj Vysočina vytvořené předpoklady pro formování regionálního sociálního kapitálu a výchozí podmínky pro spolupráci v rámci nově vzniklého kraje tak byly ve srovnání s ostatními nově vzniklými kraji výrazně obtížnější (Majerová, Kostecký, Sýkora a kol, 2011).

Rozlohou se Vysočina řadí mezi regiony nadprůměrné velikosti. Charakteristickým znakem je značná rozdrobenost sídelní struktury a velmi řídké osídlení, což jsou typické znaky perifernosti. To je dáno jak historickým vývojem území, tak jeho fyzicko-geografickými podmínkami. V rámci kraje vykazuje nejnižší hodnoty zalidnění oblast při západní hranici (zejména západní část okresu Pelhřimov), odkud se výrazný pás vnitřních periferií táhne přes horní tok Sázavy, Příbramsko až po Manětínsko. Naopak nejvíce urbanizovaným územím je Jihlavsko. Konkrétní hodnoty týkající se sídelní struktury kraje Vysočina ve srovnání s ostatními kraji ČR přehledně dokládá Příloha 2 (viz Přílohy).

Z demografického hlediska dokládají data ČSÚ na Vysočině neustálý pokles počtu obyvatel od roku 2009, a to v důsledku záporného migračního salda a snižujícího se přirozeného přírůstku. Naopak příznivých hodnot nabývá např. podíl dětí narozených mimo

manželství, nebo hrubá míra potratovosti a rozvodovosti. Tyto pozitivní hodnoty jsou úzce spojovány s vyšší mírou religiozity území, což souvisí s uznáváním tradičních hodnot rodiny.

Ekonomická výkonnost kraje zaostává za republikovým průměrem. V kontextu této práce se jako zajímavý ukazatel ekonomického potenciálu území jeví podíl ekonomicky aktivních osob (EAO) v priméru, který dle Musila a Müllera (2008) představuje jeden z indikátorů perifernosti území. Právě zemědělství má na Vysočině tradičně velmi významné postavení, v roce 2012 zde podíl EAO v priméru dosáhl 6,8 %, což je ve srovnání s ČR (3,1 %) značně nadprůměrná hodnota (www.czso.cz).

6.1.2 Kvantitativní hodnocení lidských zdrojů zájmového území dle vybraných ukazatelů

Jak bylo řečeno v metodické kapitole této práce, pro kvantitativní hodnocení lidského kapitálu byly vybrány ukazatele index vzdělanosti, index ekonomického zatížení, index stáří (data z www.czso.cz) a podíl nezaměstnaných osob (data z portal.mpsv.cz). Sociální kapitál byl hodnocen na základě statistických údajů o volební účasti a počtu kandidátů na 1 mandát v komunálních volbách v roce 2014 (data z www.volby.cz). Pro hodnocení byla použita nejaktuálnější dostupná data daného ukazatele. Podrobné výsledky prezentuje Tabulka 1.

Z hlediska **lidského kapitálu** můžeme kraj Vysočina hodnotit jako kraj s celkově nízkou úrovní vzdělanosti. Lidský kapitál je přitom jedním z klíčových předpokladů pro utváření vyšší úrovně sociálního kapitálu, pro rychlejší tempo ekonomického rozvoje a vyspělost regionu (Majerová, Kostecký, Sýkora a kol, 2011). Nejnižších hodnot indexu vzdělanosti dosahují venkovské oblasti s vysoce podprůměrnou hustotou zalidnění a značně rozdrobenou sídelní strukturou. Nejnepříznivější hodnoty lidského kapitálu byly v rámci Vysočiny identifikovány v oblasti při západní hranici kraje, zejména na Pacovsku a Pelhřimovsku. Pro tuto především zemědělskou oblast byl kromě velmi nízkého indexu vzdělanosti zjištěn i vysoký index stáří a vysoké hodnoty IEZ. Důvodem je zejména velmi výrazně rozdrobená sídelní struktura okresu Pelhřimov a nedostatek pracovních příležitostí v terciérním sektoru, kdy v nejmenších a nejvíce periferních, velmi řídko osídlených oblastech dochází k odchodu obyvatelstva v produktivním věku, zvyšuje se postproduktivní složka a dochází k výraznému stárnutí populace v území. Vysoké zastoupení věkové kategorie 65 a více let pak snižuje potenciál rozvoje lidského kapitálu v daném území. Nepříznivé hodnoty zmíněných indexů také korespondují s nízkou mírou podnikatelské aktivity v této oblasti, která

byla zjišťována na základě počtu registrovaných podnikatelských subjektů. Na druhou stranu byl však ve výše uvedených oblastech zaznamenán nejnižší podíl nezaměstnaných osob v rámci kraje, a to i z dlouhodobého hlediska. Velký podíl má na nízké nezaměstnanosti této oblasti tradiční, převážně velkokapacitní zemědělská výroba a v posledních letech dynamicky se rozvíjející průmyslová výroba. Nicméně se čím dál větším problémem stává právě nedostatečná diverzifikace pracovních příležitostí a uplatnění v terciérním sektoru. Méně kvalitní lidský kapitál byl na základě statistických dat zjištěn také v oblastech při jižní a jihovýchodní hranici kraje (Moravskobudějovicko, Náměštsko). I tyto oblasti vykazují velmi řídkou hustotu osídlení a nízkou hodnotu indexu vzdělanosti. Oproti oblastem při západní hranici kraje zde sice byly zjištěny příznivé hodnoty IEZ i indexu stáří, nicméně se tyto oblasti vyznačují dlouhodobě nejvyšším podílem nezaměstnaných osob. Často uváděným důvodem vysokého podílu nezaměstnaných je neschopnost sektoru služeb absorbovat velké množství pracovních sil uvolněných z průmyslu a zemědělství.

Naopak nejpríznivější hodnoty statistických ukazatelů lidského kapitálu byly identifikovány v jádrových oblastech s většími městy a vyšší hustotou osídlení, především na Jihlavsku a Žďársku. Tyto oblasti s příznivým rozvojovým potenciálem jsou charakteristické vysokým indexem vzdělanosti, s tím koresponduje i vyšší míra podnikatelské aktivity, stejně tak jako příznivé hodnoty IEZ, nízký podíl postproduktivní populace a nadprůměrný podíl populace produktivní. Oproti ostatním oblastem kraje disponují tyto jádrové oblasti výrazně širší nabídkou vzdělávání, sídelní struktura není tak rozdrobená a svou výraznou roli zde hraje i věková struktura, kdy vzhledem k nárůstu počtu obyvatel přirozenou měnou dochází ke snižování věkového průměru.

Zatímco kvalita lidského kapitálu hodnocená na základě statistických dat vykazuje na Vysočině spíše podprůměrných hodnot, kvantitativně hodnocený **sociální kapitál** dosahuje hodnot příznivějších. Volební účast v komunálních volbách konaných v roce 2014 byla v kraji Vysočina dokonce nejvyšší v ČR, na základě čehož můžeme konstatovat poměrně značný zájem obyvatel o veřejné dění. Pro hodnocení kvality sociálního kapitálu je vhodnějším ukazatelem např. počet spolků a sdružení v území, problémem je omezená dostupnost těchto dat. Při hodnocení ukazatelů volební účasti a počtu kandidátů na 1 mandát byly zaznamenány opačné trendy. Volební účast je velmi vysoká v oblastech s menšími rozdrobenými sídly, jako je například Pelhřimovsko a Žďársko, kdežto počet kandidátů zde dosahuje nižších hodnot. V oblastech s většími, méně rozdrobenými sídly, jako je zejména Jihlavsko, je situace zcela opačná. Jedním z hlavních důvodů je, že v oblastech s menšími obcemi se obyvatelé navzájem

většinou znají a jsou tudíž mezi lidmi známy i schopnosti kandidujících. Nedochozí tak k volbě „anonymních“ kandidátů jako ve větších městech, kde voliči vybírají z velké řady kandidátů, což zvyšuje anonymitu volených a snižuje ochotu voličů zástupce volit (Váně, 2009). Zároveň však v oblastech s menšími rozdrobenými sídly nastává složitější situace při sestavování kandidátních listin včetně samotného hledání kandidátů ochotných danou obec řídit.

Tabulka 1: Souhrn hodnot ukazatelů kvality lidských zdrojů v kraji Vysočina

okres	index vzdělanosti ¹	podíl nezaměstnaných osob (%) ²	volební účast (%) ³	počet kandidátů na 1 mandát ³	ORP	index vzdělanosti ¹	podíl nezaměstnaných osob (%) ²	IEZ ⁴	index stáří ⁴
Pelhřimov	2,57	5,7	53,98	2,17	Pacov	2,47	5,3	0,50	156,6
					Pelhřimov	2,62	5,7	0,46	127,0
					Humpolec	2,62	6,1	0,49	129,2
Jihlava	2,60	8,1	46,90	2,75	Jihlava	2,67	7,3	0,43	107,4
					Telč	2,52	8,9	0,48	128,0
Havlíčkův Brod	2,61	7,2	51,73	2,75	Světlá nad Sázavou	2,53	7,6	0,42	135,8
					Havlíčkův Brod	2,70	6,7	0,46	113,5
					Chotěboř	2,60	7,4	0,48	122,4
Žďár n. Sázavou	2,67	8,5	55,94	2,6	Žďár nad Sázavou	2,76	7,3	0,45	112,2
					Nové Město na Moravě	2,72	9,1	0,47	114,6
					Bystřice nad Pernštejnem	2,52	9,3	0,46	128,8
					Velké Meziříčí	2,66	8,2	0,44	101,0
Třebíč	2,56	10,2	52,35	2,80	Třebíč	2,66	10,1	0,43	109,1
					Náměšť nad Oslavou	2,54	10,3	0,45	135,3
					Moravské Budějovice	2,47	10,3	0,45	125,9
kraj Vysočina	-	-	52,11	2,64	-	2,60	7,9	0,45	123,1
ČR	-	-	-	-	-	2,63	8,4	0,47	115,7

Zdroj: ¹ SLDB 2011, ² integrovaný portál MPSV (data k 1. 3. 2014), ³ www.volby.cz (data z roku 2014), ⁴ ČSÚ (data k 31. 12. 2013)

Pozn.: $\text{index vzdělanosti} = (ZŠ + 2xSŠb + 3xSŠm + 4xVŠ) / \text{počet obyvatel starších 15 let}$
 $\text{podíl nezam. osob} = \text{dosažitelní uchazeči věku 15-64} / \text{počet všech ob. stejného věku}$
 $\text{IEZ} = (\text{počet ob. věku 0-14 let} + \text{počet ob. věku 65+}) / \text{počet ob. věku 15-64 let}$
 $\text{index stáří} = (\text{počet ob. věku 65+} / \text{počet ob. věku 0-14}) \times 100$

6.2 Kvantitativní hodnocení lidských zdrojů zkoumaných obcí

6.2.1 Základní charakteristika zkoumaných obcí

Pro analýzu lidských zdrojů byly vybrány tři obce z oblasti vnitřních periferií. Předkládaný text představuje charakteristiku vnitřních předpokladů rozvoje jednotlivých obcí, a to i z mikropohledu jednotlivých sídel dané obce v případě, že byla statistická data v patřičném územním detailu dostupná. Kapitola je následně ukončena souhrnnou Tabulkou 2.

Kaliště

Obec Kaliště zaujímá polohu v ORP Humpolec při hranici se Středočeským krajem, tj. nejseverněji ze tří sledovaných obcí. Vzhledem ke správní spádovosti a dopravní dostupnosti představuje pro obec Kaliště nejdůležitější centrum vyššího řádu město Humpolec (cca 8 km jihovýchodním směrem), významným regionálním centrem je z hlediska pracovních příležitostí a nabídky služeb také Ledec nad Sázavou a Světlá nad Sázavou (obě cca 15 km severním a severovýchodním směrem). Zhruba ve vzdálenosti 3 km jihozápadním směrem od obce prochází dálnice D1. I když je tato dopravní tepna poměrně blízko obce, nijak nenarušuje klidný ráz řešeného území ani život v obci. Důvodem je absence dopravního napojení obce Kaliště na tuto komunikaci.

Obec tvoří 5 místních částí (sídlo Háj, Holušice, Kaliště, Podivice, Staré Hutě), tedy největší počet místních částí v rámci sledovaných obcí. Dopravní dostupnost sídla Kaliště z jednotlivých místních částí se liší. Kvalitní dopravní napojení na sídlo Kaliště mají v podobě silnic III. třídy zejména Holušice (vzdálenost 2 km) a Podivice (3 km). Ztížené podmínky dostupnosti sídla Kaliště má místní část Háj, kde je problémem především absence komunikace západním a severozápadním směrem. Značně zhoršenou dopravní dostupnost, tím pádem i do jisté míry horší podmínky pro participaci obyvatel na společenském životě obce Kaliště má místní část Staré Hutě. Nejenže se nachází v největší vzdálenosti od sídla Kaliště, ale disponuje také nejméně kvalitní komunikací, která je navíc do sídla Kaliště vedena přes obec Proseč. Polohu jednotlivých sídel obce Kaliště ilustruje Obrázek 2.

Obrázek 2: Poloha sídel obce Kaliště

Zdroj: www.mapy.cz, vlastní úprava

Hustota zalidnění katastrálního území obce Kaliště činí 28 obyvatel / km². K 1. 1. 2014 žilo na území obce 350 obyvatel, tj. shodný počet obyvatel jako v obci Křelovice. Nejvíce obyvatel (81 %) se soustřeďuje v sídle Kaliště. Zde vykazuje vývoj počtu obyvatel od roku 1991 pozitivní tendence, jedná se o postupný nárůst z 246 na 284 obyvatel (k 1. 1. 2014, www.czso.cz). Přirozený přírůstek představuje záporné hodnoty, zatímco přírůstek stěhováním vykazuje hodnoty kladné, které převyšují hodnoty přirozeného přírůstku. Pozitivní demografická situace sídla Kaliště je způsobena příchodem mladého obyvatelstva, což naznačuje příznivý ekonomický potenciál a potenciál pro rozvoj lidských zdrojů. Kladné migrační saldo se odráží i na vývoji počtu domů, mezi lety 2001 a 2011 se počet domů zvýšil o 27 jednotek, což je nejvíce v rámci sledovaných obcí. Demografická situace je v ostatních místních částech odlišná. Dle výsledků SLDB dochází v sídle Podivice i Holušice od roku 1991 k velmi nepatrným změnám počtu obyvatel, průměrný počet obyvatel se v obou sídlech (od zmiňovaného roku 1991 do současnosti) pohybuje okolo 26 obyvatel. Naopak v sídle Háj a Staré Hutě dochází od roku 1991 k neustálému, poměrně výraznému úbytku obyvatelstva, zároveň se jedná o populačně nejmenší sídla obce Kaliště. V sídle Háj bylo k 1. 1. 2014 evidováno 8 obyvatel, v sídle Staré Hutě pouze 4 obyvatelé, celkově tak v těchto dvou sídlech žijí přibližně 3 % z celkového počtu obyvatel obce. Nicméně je důležité zmínit, že zejména sídlo Staré Hutě představuje chatařskou oblast tvořenou zhruba padesáti rekreačními objekty, proto dochází zejména v letních měsících k výraznému nárůstu přítomného obyvatelstva.

V rámci sledovaných obcí pouze v Kalištích převyšuje předproduktivní složka obyvatelstva (16,7 %) nad složkou postproduktivní (14,6 %). Zajímavostí je, že věková skupina 0 - 14 let je zastoupena pouze v sídle Kaliště, v ostatních sídlech obce Kaliště tato skupina zastoupena není, a dochází tak v těchto sídlech ke stárnutí obyvatelstva. Příkladem je nejmenší sídlo obce, tj. Staré Hutě se čtyřmi trvale bydlícími obyvateli, kde dosáhli všichni obyvatelé důchodového věku. Z hlediska vzdělanostní struktury je situace v obci Kaliště, Kámen i Křelovice podobná, nejpočetnější skupinu tvoří obyvatelstvo se středním vzděláním vč. vyučení bez maturity (cca 40 %). Dříve nabízela oblast zahrnující vybrané obce pracovní příležitosti právě vyučeným v tradičním zemědělství, proto je nyní obyvatelstvo dosahující této úrovně vzdělání staršího věku. Blíže je věková a vzdělanostní struktura popsána v kapitole 6.2.2 pomocí indexu ekonomického zatížení a indexu vzdělání.

Jak bylo řečeno výše, zemědělství na Vysočině představuje tradičně velmi významné odvětví a vysoký podíl ekonomicky aktivních osob (EAO) v priméru je jedním z indikátorů perifernosti. Z celkového počtu EAO obce Kaliště pracuje 8 % v priméru, 45 % v sekundéru a 47 % v terciéru (www.czso.cz). Vysoká zaměstnanost ve službách je způsobena velmi vysokou denní vyjížděkou za prací do center vyššího řádu, která činí 79 %. Celkově obec poskytuje málo pracovních příležitostí, a to z důvodu absence většího zaměstnavatele.

Obec je členem Svazku obcí mikroregionu Zálesí, který však v posledních letech nevykazuje žádnou činnost. Z hlediska aktivity se jako důležitější jeví členství v místní akční skupině Společnost pro rozvoj Humpolecka, o. s. Zájmových sdružení/spolků je v obci Kaliště celkem šest (nejvíce v rámci sledovaných obcí), přičemž všechny jsou situovány v sídle Kaliště. Jedná se o Sbor dobrovolných hasičů (SDH), Myslivecké sdružení, pionýrskou skupinu Jitřenka, volnočasový klub Kamarád, jezdecký klub Trio a Sportovní klub. Občanská vybavenost nabízí nejširší spektrum v rámci tří sledovaných obcí. Ze školních zařízení je zde pouze mateřská škola. Důležité je zmínit, že jsou veškeré prvky občanské vybavenosti soustředěny pouze v sídle Kaliště, ostatní místní části obce Kaliště těmito prvky občanské vybavenosti nedisponují.

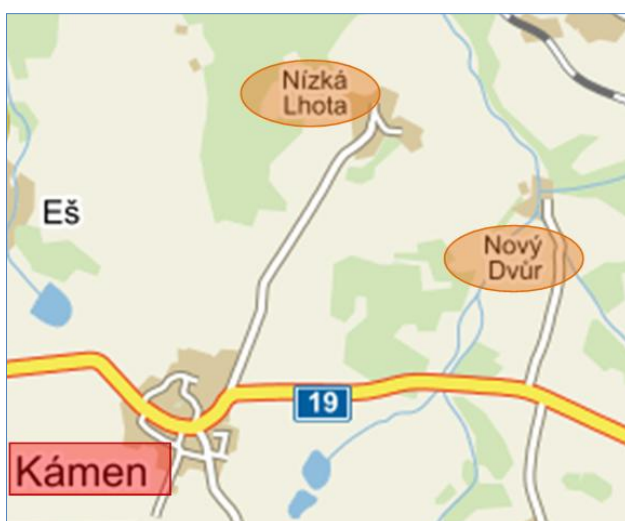
Kámen

Obec Kámen spadá pod ORP Pacov, v rámci sledovaných obcí se nachází nejbližší k hranici s Jihočeským krajem. Leží 7 km jižně od města Pacov, dalším významným centrem vyššího řádu poskytující pracovní příležitosti a služby a je město Pelhřimov (17 km).

Dopravní napojení na centra vyššího řádu umožňuje především silnice I/19, díky které se lze napojit na dálnici D3 a částečně i D1 (obě vzdálené od obce Kámen cca 26 km).

Kámen představuje nejmenší obec v rámci tří sledovaných území. Je tvořena pouze třemi místními částmi (sídlo Kámen, Nizká Lhota, Nový Dvůr). Dopravní dostupnost sídla Kámen je z jednotlivých místních částí kvalitní, bez znatelných překážek. Sídlo Nizká Lhota je se sídlem Kámen spojena silnicí III. třídy, vzdálenost mezi těmito sídly jsou necelé 2 km. Ve větší vzdálenosti od sídla Kámen leží sídlo Nový Dvůr, jedná se o necelé 3 km a sídla jsou propojena silnicí III. a I. třídy. Polohu jednotlivých sídel obce Kámen ilustruje Obrázek 3.

Obrázek 3: Poloha sídel obce Kámen

Zdroj: www.mapy.cz, vlastní úprava

Hustota zalidnění obce Kámen dosahuje hodnoty 32 obyvatel / km² a je tak nejhustěji osídlenou obcí v rámci třech sledovaných. Tato vyšší hodnota je způsobena především menší rozlohou oproti dalším dvěma obcím. K 1. 1. 2014 žilo na území obce celkem 258 obyvatel, z toho 93 %, se soustřeďuje v sídle Kámen. V tomto sídle jsou ve vývoji počtu obyvatel patrné výkyvy. Zatímco se mezi lety 2001 a 2011 počet obyvatel poměrně razantně snížil (o 22 %), z posledních dostupných dat k 1. 1. 2014 je patrný nárůst počtu obyvatel v tomto sídle, a to o 6 % oproti roku 2011. Tento stav je způsoben kladnými hodnotami přirozeného přírůstku v posledních třech letech (2011 - 2014), které převyšují záporné hodnoty přírůstku způsobeného stěhováním. Vývoj počtu domů je velmi podobný jako v obci Křelovice, i zde dochází pouze k nepatrnému zvyšování. Mezi lety 2001 a 2011 se v obci Kámen (konkrétně v sídle Kámen) počet domů zvýšil z 94 na 99 domů, tedy pouze o 4 jednotky. Odlišná demografická situace se odehrává v dalších dvou místních částech obce Kámen, tedy v sídle

Nížká Lhota a Nový Dvůr. Jedná se o velmi malá sídla, v místní části Lhota jsou evidovány 4 % obyvatel a v místní části Nový Dvůr pouze 3 %. V obou sídlech dochází od roku 2001 ke snižování počtu trvale bydlících, přičemž výraznější úbytek je patrný v sídle Nový Dvůr. Tento nepříznivý trend je způsoben především velmi nízkým přirozeným přírůstkem a silným migračním úbytkem, ke kterému dochází pravděpodobně vlivem nedostatečné diverzifikace pracovních příležitostí a uplatnění mladého obyvatelstva s vyšším vzděláním v terciérním sektoru. Nicméně je důležité zmínit, že se v těchto sídlech, zejména pak v sídle Nížká Lhota, zvyšuje počet domů určených k rekreaci. Dle SLDB 2011 je na území obce evidováno celkem 21 objektů individuální rekreace. Zatímco v obci Kaliště a Křelovice má poměrně silné postavení chataření, pro obec Kámen, zejména pak pro zmiňované sídlo Nížká Lhota, je typické chalupaření.

Ve věkové struktuře obyvatelstva převyšuje podíl postproduktivní složky obyvatelstva složku předproduktivní (o 4,5 %), nicméně podíl produktivní složky přesahuje hodnotu 71 %, což je nejvíce v rámci sledovaných obcí (data k 1. 1. 2014, www.czso.cz). Zatímco mezi lety 2001 a 2014 podíl obyvatelstva ve věku 0 – 14 let klesl o 48 %, podíl obyvatel ve věku 65 a více let se zvýšil o 12 %. I v obci Kámen tak dochází ke stárnutí obyvatelstva, přičemž nejstarší obyvatelstvo se vyskytuje v sídle Nový Dvůr, kde je evidovaná nulová hodnota předproduktivní složky obyvatelstva a naopak nejvyšší podíl obyvatel důchodového věku, kteří tvoří 71 % obyvatel tohoto sídla. Z hlediska nejvyššího dosaženého vzdělání tvoří nejpočetnější skupinu obyvatelstvo se středoškolským vzděláním (vč. vyučení) bez maturity, a to cca 40 %. Nižší hodnoty vzdělanosti jsou způsobeny zmiňovaným silným zastoupením zemědělství, které neklade tak vysoké nároky na vzdělání např. ve srovnání s terciérem. Věková a vzdělanostní struktura je blíže popsána v kapitole 6.2.2 pomocí indexu ekonomického zatížení a indexu vzdělání.

Z hospodářských odvětví je důležité zdůraznit enormní podíl EAO v priméru. Vzhledem ke skutečnosti, že oblast, ve které se obec nachází, byla vždy výhradně zemědělskou oblastí s velmi silnou tradicí, dosahuje podíl EAO hodnoty 32 %. Takto vysoký podíl je na úkor podílu EAO v ostatních odvětvích, které dosahují ve srovnání s hodnotami obce Kaliště a Křelovice nejnižšího podílu (sekundér 35 %, terciér 33 %, www.czso.cz). Největším zdrojem pracovních příležitostí je zemědělská činnost Výrobně-obchodního družstva Kámen a průmyslová výroba Tubi, s. r. o. v sídle Nový Dvůr. S přítomností větších zaměstnavatelů v obci koresponduje v rámci sledovaných obcí nejnižší podíl (59 %) denně vyjíždějících obyvatel za prací, a to zejména do Pacova, Pelhřimova, i vzdálenějšího Tábora.

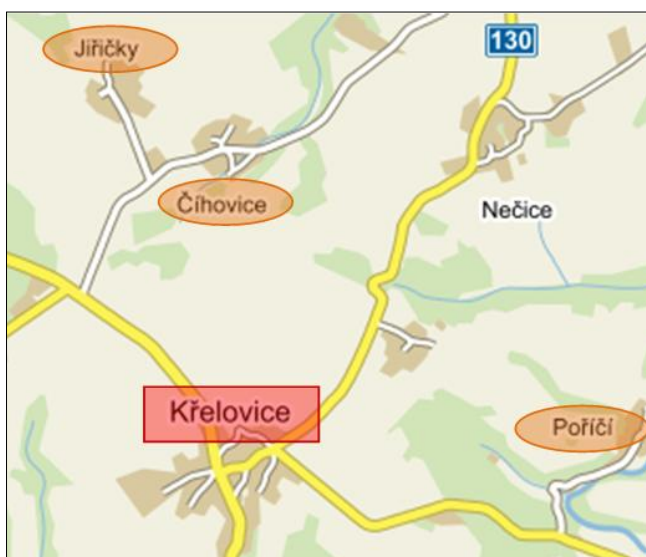
Obec Kámen je od roku 2001 členem Svazku obcí mikroregionu Stražiště, od roku 2004 členem místní akční skupiny Via rustica, o. s. Obě uskupení vykazují poměrně aktivní činnost, zejména v oblasti vzdělávání, kultury a taktéž v získávání dotací. Sociální kapitál je v obci upevňován a rozvíjen především díky uskupení kulturního výboru, ze zájmových spolků či sdružení zde aktivně působí pouze SDH. Občanská vybavenost nabízí základní služby. Stejně jako v obci Kaliště je i v obci Kámen ze školních zařízení pouze mateřská škola. I zde je občanská vybavenost soustředěna pouze do sídla Kámen, nikoliv do ostatních místních částí. Dominantou sídla Kámen je gotický hrad z počátku 14. století, v sídle Nový Dvůr se nachází zchátralý zámek v soukromém vlastnictví, přebudovaný z bývalého statku kolem roku 1815.

Křelovice

Obec Křelovice zaujímá polohu ORP Pelhřimov. Významným regionálním centrem je pro obec Křelovice město Pelhřimov (17 km jižně), Pacov (17 km jihozápadně) a Humpolec (15 km západně). Dostupnost do těchto center je zajištěna především silnicemi II. třídy.

Obec Křelovice je tvořena čtyřmi místními částmi (sídlo Křelovice, Čihovice, Jiříčky, Poříčí). Dopravní dostupnost sídla Křelovice je z jednotlivých místních částí kvalitní, bez znatelných překážek, vzdálenost sídel od sídla Křelovice činí cca 3 km. Všechny tři místní části jsou se sídlem Křelovice propojeny kvalitní komunikací II. a III. třídy. Polohu sídel obce Křelovice ilustruje Obrázek 4.

Obrázek 4: Poloha sídel obce Křelovice

Zdroj: www.mapy.cz, vlastní úprava

Hustota zalidnění katastrálního území obce Křelovice činí 23 obyvatel / km², což je nejméně ze sledovaných obcí. Na druhou stranu má právě obec Křelovice největší rozlohu. K 1. 1. 2014 žilo na území obce 350 obyvatel, tj. shodný počet jako v obci Kaliště. V největší místní části Křelovice se soustřeďuje 83 % obyvatel, menší sídlo představují Číhovice (11 % obyvatel) a k nejmenším se řadí Poříčí (4 %) a Jiříčky (2 %). Zajímavý je vývoj počtu obyvatel obce, který, na rozdíl od obce Kaliště či Kámen, dlouhodobě stagnuje. Mezi lety 1991 a 2001 došlo k úbytku obyvatelstva (především v důsledku přirozeného úbytku) o 10 % na hodnotu 350 obyvatel, přičemž stejný počet obyvatel byl zjištěn jak při Sčítání z roku 2011, tak i při průběžné evidenci obyvatel z 1. 1. 2014. V územním detailu obce Křelovice pak došlo k nepatrnému snížení počtu obyvatel sídla Křelovice a naopak k mírnému nárůstu počtu obyvatel sídla Číhovice. Situace ve vývoji počtu domů je velmi obdobná jako v obci Kámen, i zde došlo mezi lety 2001 a 2011 pouze k nepatrnému zvýšení počtu domů (ze 190 na 194), a to konkrétně v sídle Křelovice. Naopak počet domů využívaných k rekreaci je ve srovnání s obcí Kaliště i Kámen nejvyšší, dle SLDB 2011 je v katastrálním území obce Křelovice evidováno 76 rekreačních objektů, přičemž za chalupářskou oblast lze považovat zejména Poříčí, chatařská oblast se pak nachází při jižní hranici obce.

Co se týká věkové struktury obyvatelstva, dosahuje postproduktivní složka v obci Křelovice nejvyššího podílu v rámci tří sledovaných obcí (22,9 %), zatímco produktivní složka podílu nejnižšího (65,4 %). Silné zastoupení staršího obyvatelstva způsobuje velmi vysoký index stáří (195,1) i průměrný věk (45,2 let), menší podíl produktivní populace se zase odráží v nízké nezaměstnanosti (4,1 %). V absolutním vyjádření se největší počet obyvatel postproduktivního věku se vyskytuje v sídle Křelovice, největší podíl v rámci jednotlivých sídel je pak zaznamenán v sídle Číhovice (téměř 40 %). Z hlediska vzdělanostní struktury dosahuje obec Křelovice v rámci sledovaných obcí nejnižší hodnoty indexu vzdělanosti (viz níže), nicméně je zde v rámci sledovaných obcí nejvyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných (cca 6 %). Blíže je věková a vzdělanostní struktura popsána v kapitole 6.2.2 pomocí indexu ekonomického zatížení a indexu vzdělání.

Z hlediska hospodářských odvětví dosahuje zaměstnanost v zemědělství 15 %, což je zhruba dvojnásobně vyšší podíl než v obci Kaliště a zároveň dvakrát nižší než v obci Kámen. V průmyslu je zaměstnáno 40 % obyvatel a ve službách 45 %. Křelovice jsou obcí se zemědělskou tradicí (např. Senago a. s.), teprve před koncem minulého století se zde výrazněji projevuje obživa obyvatel v průmyslu, konkrétně v papírenských závodech Cerepa. Denní

vyjíždka do zaměstnání dosahuje hodnoty 71 %, přičemž střediskem pracovních příležitostí je zejména Pelhřimov, Pacov a také Humpolec.

Obec Křelovice je od roku 2000 členem Sdružení mikroregionu Pelhřimov, které vykazuje aktivní činnost zejména v získávání financí z dotačních titulů kraje Vysočina. Obec je také od roku 2004 členem místní akční skupiny Šipka, která však není v současné době podpořena z programu LEADER, tudíž jsou její činnosti v současné době velice omezeny. Mezi zájmová uskupení podporující sociální kapitál v obci patří SDH, Myslivecké sdružení, motorkářský spolek Modrej dým a Český svaz žen. I přesto, že se v obci Křelovice a Kaliště nacházejí poměrně rozsáhlé oblasti druhého bydlení, neexistuje ani v jedné z obcí žádný spolek sdružující místní chataře či chalupáře. Z hlediska občanské vybavenosti nabízejí Křelovice základní služby, jako je knihovna, pošta, obchod a zázemí pro sport a odpočinek. Na rozdíl od obce Kaliště a Kámen nefunguje v obci Křelovice mateřská škola. I v této obci jsou uvedené prvky občanské vybavenosti umístěny pouze v sídle Křelovice. Technická vybavenost zahrnuje vybudovaný vodovod a kompletně novou kanalizaci vč. ČOV. Do obce není zaveden zemní plyn.

Následující Tabulka 2 představuje souhrn hodnot uvedených v předchozím textu.

Tabulka 2: Hodnoty kvantitativních ukazatelů ve sledovaném území

obec	počet místních částí ¹	počet obyvatel ¹	hustota zalidnění (ob/km ²)	počet domů ²	počet rekr. objektů ²	průměrný věk ²	podíl EA (%) ²	počet ek. subjektů ³	podíl vyjíždějících do zam. (%) ²
Kaliště	5	350	28	161	53	41,0	42,6	64	79
Kámen	3	258	32	99	21	42,7	53,1	50	56
Křelovice	4	350	23	194	76	45,2	48,6	58	71

Zdroj: ¹ www.risy.cz, ² SLDB 2011, ³ www.info.mfcr.cz

Pozn: ¹ data k 1. 1. 2014

6.2.2 Kvantitativní hodnocení lidských zdrojů zkoumaných obcí dle vybraných ukazatelů

Kvalitativnímu hodnocení lidských zdrojů ve třech modelových obcích předcházelo hodnocení na základě předem vybraných statistických ukazatelů lidského a sociálního kapitálu, přičemž byly použity stejné ukazatele jako při hodnocení lidských zdrojů v kraji Vysočina. Přestože byly v předešlé kapitole identifikovány určité rozdíly mezi jednotlivými místními částmi (sídly) daných obcí, vzhledem ke zjištěné nedostatečné datové základně v patřičném územním detailu byly hodnoty zvolených statistických ukazatelů porovnávány pouze za sledované obce, nikoliv za jednotlivá sídla daných obcí. Výsledky jsou následující:

Index vzdělanosti dosahuje ve všech třech sledovaných obcích ve srovnání s průměrnou hodnotou tohoto indexu v kraji Vysočina (2,60) i okresu Pelhřimov (2,57) podprůměrných hodnot. Právě velmi nízké hodnoty indexu vzdělanosti jsou obecně pro sídla ležící v periferních oblastech typické, což je způsobeno zejména nízkou diverzifikací pracovních příležitostí a horšími podmínkami pro uplatnění obyvatelstva s vyšším, zejména vysokoškolským vzděláním (Kučerová, 2011). Zjištěné hodnoty jsou přehledně uvedeny v souhrnné Tabulce 3 umístěné na konci této kapitoly. Zatímco je hodnota indexu vzdělanosti v obci Kaliště a Kámen téměř shodná (2,15 a 2,14), nejnižší hodnoty dosahuje obec Křelovice (2,08). V tomto případě hraje důležitou roli věkové složení obyvatelstva – nachází se zde velmi vysoký podíl postproduktivní složky obyvatelstva (téměř 23 %), u které je nejvyšší ukončené vzdělání obecně nižší.

Index ekonomického zatížení (IEZ) představuje ukazatel, který úzce souvisí s ekonomickým potenciálem sledovaných obcí. Index udává poměr mezi ekonomicky neaktivní a aktivní složkou populace, tedy zatížení produktivní složky. Pokud je tedy hodnota indexu nízká, předpokládá se v dané obci vyšší potenciál pro rozvoj lidského kapitálu ve smyslu dostupné pracovní síly. Vysoká hodnota IEZ může být způsobena buď vysokým počtem obyvatel v předproduktivním věku, což by v našem případě znamenalo potenciál pro pozitivní rozvoj lidských zdrojů. Druhým, obecně častějším důvodem vysoké hodnoty IEZ je vysoký počet obyvatel v postproduktivním věku, což značí stárnutí populace v daném území, tedy nepříznivý demografický vývoj a s ním spojené nepříznivé podmínky pro tvorbu kvalitního lidského kapitálu. Také **index stáří** představuje ukazatel, pomocí kterého lze

identifikovat znaky demografického stárnutí. Lze ho spojovat s atraktivitou území (především z hlediska pracovních příležitostí) a ilustruje tak budoucí potenciál místního obyvatelstva.

Ze souhrnné Tabulky 3 je patrné, že se hodnoty indexu ekonomického zatížení a indexu stárí ve třech sledovaných obcích značně liší. Nejvyšší hodnota IEZ, která zároveň převyšuje průměrnou hodnotu pro kraj Vysočina (0,45) i pro okres Pelhřimov (0,48), byla zaznamenána v obci Křelovice (0,53). Tato nadprůměrná hodnota je způsobena velmi silnou postproduktivní složkou populace (téměř 23 %), která mj. zároveň ovlivňuje i hodnotu indexu vzdělanosti hodnocenou výše. Obec Křelovice zároveň představuje území s nejvyšším indexem stárí, který je na hodnotě 195,1, tedy velmi vysoko nad průměrnou hodnotou ČR (115,7) i kraje Vysočina (123,1), a také území s nejvyšším průměrným věkem populace (45,2 let). Jednou z důležitých příčin takto vysokých hodnot je zejména nedostatek pracovních příležitostí v terciérním sektoru, kvůli kterému dochází v obci Křelovice k odchodu obyvatelstva s vyšším stupněm vzdělání v produktivním věku. Tím se zvyšuje podíl postproduktivní složky obyvatelstva a zároveň nedochází ke zvyšování předproduktivní složky, a dochází tak k výraznému stárnutí populace v této obci a snižování potenciálu rozvoje lidského kapitálu.

Diametrálně odlišná je situace v dalších dvou sledovaných obcích, jejichž hodnoty představují vyšší potenciál pro rozvoj lidského kapitálu. V obci Kámen byla zjištěna nejpriznivější, tedy nejnížší hodnota IEZ, a to 0,40. Hodnotu indexu v tomto případě „sráží“ především vysoký podíl obyvatel v produktivním věku (více jak 71 %). Nicméně byl v obci Kámen zjištěn nejvyšší podíl nezaměstnaných osob (viz níže). Pokud má zůstat IEZ na příznivě nízké hodnotě i do budoucna, je zapotřebí, aby začalo docházet k navyšování podílu předproduktivní složky obyvatelstva a zabránilo se tím postupnému stárnutí populace. Hodnota IEZ je pro obec Kaliště shodná s průměrnou hodnotou tohoto indexu kraje Vysočina (0,45), nicméně je zde nutné zdůraznit hodnotu indexu stárí. Ta v obci Kaliště dosahuje hodnoty 87,5, což znamená převažující podíl předproduktivní složky obyvatel (16,7 %) nad složkou postproduktivní (14,6 %). Tato příznivá demografická situace je způsobena příchodem mladého obyvatelstva zakládající rodiny, což pro obec Kaliště naznačuje příznivý ekonomický potenciál a potenciál pro pozitivní rozvoj lidských zdrojů.

Podíl nezaměstnaných osob je dalším ukazatelem, který byl využit pro hodnocení lidského kapitálu ve třech sledovaných obcích. Jak již bylo řečeno, zmíněný ukazatel úzce souvisí s ekonomickým potenciálem území a v této práci představuje především indikátor

nevyužitého lidského kapitálu v daných obcích. Zjištěné hodnoty podílu nezaměstnaných osob jsou uvedeny v souhrnné Tabulce 3.

Celkově patří kraj Vysočina z hlediska nezaměstnanosti mezi méně problematické oblasti České republiky, přičemž nejnižších hodnot nezaměstnanosti je tradičně dosahováno v okrese Pelhřimov. Velký podíl má na nízké nezaměstnanosti sledovaného území tradiční, převážně velkokapacitní zemědělská výroba, na druhou stranu se jedná o pracovní příležitosti s nižšími nároky na vzdělání, s čímž souvisí již zmiňovaná problematika vzdělanosti ve sledovaném území. Oproti průměrné hodnotě podílu nezaměstnaných osob v kraji Vysočina (7,9 %) jsou zjištěné hodnoty ve všech třech obcích ještě nižší. Nejnižší podíl nezaměstnaných osob vykazuje obec Křelovice (4,1 %). Tuto nízkou hodnotu ovlivňuje několik faktorů. Jako nejdůležitější se jeví zejména věková struktura obyvatelstva (nejnižší podíl produktivní složky obyvatelstva a nejvyšší, oproti předproduktivní složce téměř dvojnásobný podíl postproduktivní složky obyvatelstva ze všech sledovaných obcí), a také vysoký podíl denně vyjíždějícího obyvatelstva za prací (71 %). Naopak nejvyšší podíl nezaměstnaných osob, tedy nejvíce nevyužitého lidského kapitálu vykazuje obec Kámen (6,8 %). Zde je sice enormně vysoký podíl zaměstnanosti obyvatel v primárním sektoru (téměř 32 %), nicméně v rámci hospodářských odvětví značně zaostává zaměstnanost v průmyslu, stejně tak jako uplatnění v terciérním sektoru. Je však nutné konstatovat, že i tak je podíl nezaměstnaných osob v obci Kámen stále pod průměrem jak ve srovnání s hodnotou pro ČR (8,4 %), tak i s hodnotou kraje Vysočina (7,9 %).

Volební účast do zastupitelstev obcí a **počet kandidátů na 1 mandát** byly v rámci této práce využity jako ukazatele kvality sociálního kapitálu. Hodnoty těchto dvou ukazatelů vypovídají o ochotě a zájmu obyvatelstva dané obce angažovat se a participovat ve věcech veřejných. Pro hodnocení byla použita data z voleb do zastupitelstev obcí z října 2014, která byla převzata z volebního serveru ČSÚ (www.volby.cz). Ve všech třech sledovaných obcích byly zaznamenány poměrně vysoké hodnoty volební účasti, což je vysvětlováno zejména populační velikostí obce. Voliči v malých obcích zpravidla vybírají z malého počtu kandidátů, které většinou velmi dobře znají a mají tak přehled o jejich schopnostech. Volba kandidáta se tak stává daleko méně anonymní a zvyšuje ochotu voliče daného kandidáta volit.

Nejnižší zájem o volbu do obecního zastupitelstva v roce 2014 vykazuje obec Kámen (52,07 %), kde byla volební účast mírně pod průměrnou volební účastí okresu Pelhřimov (53,98 %). Nižší zájem obyvatel o volbu může být v tomto případě způsoben tím, že se z jedné

sestavené kandidátní listiny o pouhých 9 kandidátech vybíralo 7 zastupitelů, tudíž nedošlo k napjatému politickému boji. Naopak nejvyšší volební účast při volbách do obecního zastupitelstva v roce 2014 byla zaznamenána v obci Kaliště (63,76 %). Tato z dlouhodobého hlediska vysoká hodnota svědčí o vyšším zájmu obyvatel obce Kaliště o dění v obci a do jisté míry vypovídá o vyšší kvalitě sociálního kapitálu.

Druhým sledovaným ukazatelem je počet kandidátů na 1 mandát. Obecně platí, že se malé obce, na rozdíl od obcí větších, potýkají s problémem nedostatku kandidátů, kteří by byli schopni a ochotni zapojit se do vedení dané obce. Často se tak stává, že je v nejmenších obcích problematické sestavit alespoň jednu kandidátní listinu. K výraznějšímu zvýšení počtu kandidátů pak nejčastěji dochází v případě nespokojenosti obyvatelstva se současným vedením obce. I u tohoto ukazatele se na výsledcích počtu kandidátů na 1 mandát projevil zejména vliv populační velikosti obce. Nejvíce kandidátů na 1 mandát bylo zaznamenáno v obci Křelovice (2,0), naopak nejvyšší šance na zvolení do zastupitelstva měli kandidáti v obci Kámen, kde se z 9 kandidátů vybíralo 7 zastupitelů.

Následující Tabulka 3 uvádí souhrnné výsledky kvantitativního hodnocení lidských zdrojů ve třech modelových obcích podle vybraných statistických ukazatelů.

Tabulka 3: Souhrn hodnot ukazatelů kvality lidských zdrojů ve sledovaném území

obec	lidský kapitál				sociální kapitál	
	index vzdělanosti ¹	index ekonomického zatížení (IEZ) ²	index stáří ²	podíl nezaměstnaných osob (%) ³	volební účast (%) ⁴	počet kandidátů na 1 mandát ⁴
Kaliště	2,15	0,45	87,5	6,0	63,76	1,67
Kámen	2,14	0,40	137,9	6,8	52,07	1,29
Křelovice	2,08	0,53	195,1	4,1	59,43	2,00
okr. Pelhřimov	2,57	0,48	137,6	5,7	53,98	2,17
kraj Vysočina	2,60	0,45	123,1	7,9	52,11	2,64

Zdroj: ¹ SLDB 2011, ² ČSÚ (data k 31. 12. 2013), ³ integrovaný portál MPSV (data k 1. 3. 2014), ⁴ www.volby.cz (data z roku 2014)

Pozn.: index vzdělanosti = $(Z\check{S} + 2xS\check{S}b + 3xS\check{S}m + 4xV\check{S}) / \text{počet obyvatel starších 15 let}$

$IEZ = (\text{počet ob. věku 0-14 let} + \text{počet ob. věku 65+}) / \text{počet ob. věku 15-64 let}$

$\text{index stáří} = (\text{počet ob. věku 65+} / \text{počet ob. věku 0-14}) \times 100$

$\text{podíl nezam. osob} = \text{dosažitelní uchazeči věku 15-64} / \text{počet všech ob. stejného věku}$

6.2.3 *Shrnutí*

Výběr obcí byl uskutečněn tak, aby bylo dosaženo co nejvyšší podobnosti jejich výchozích podmínek. Z hlediska polohy (vertikální i horizontální) mají všechny obce nepříznivé podmínky pro rozvoj, jelikož se jedná o velmi malé obce v periférii. Výsledky kvantitativní analýzy lidských zdrojů poukázaly na určité rozdíly mezi sledovanými obcemi.

Nejpříznivějších hodnot sledovaných ukazatelů dosahuje obec Kaliště. Ani v jednom z analyzovaných ukazatelů kvality lidských zdrojů nevykazovala tato obec nejnižší hodnoty. V rámci zjišťování kvality lidského kapitálu tato obec disponuje nejvyšší vzdělaností obyvatelstva a také nejpříznivější věkovou strukturou. IEZ nedosáhl v rámci sledovaných obcí nejvyšší hodnoty, ta je snížena nižším podílem produktivní složky obyvatelstva, avšak na úkor složky předproduktivní. Tato příznivá demografická situace je navíc umocněna pozitivním trendem ve vývoji počtu obyvatelstva, kdy v posledních 15 letech dochází k postupnému nárůstu celkového přírůstku, s čímž souvisí i zvyšující se počet domů. Vysoká kvalita sociálního kapitálu v obci Kaliště byla na základě statistických dat určena pomocí nejvyšší volební účasti, navíc zde funguje nejvíce zájmových spolků/sdružení. Mezi jednotlivými sídly obce Kaliště byly zjištěny určité rozdíly. Nejméně příznivé předpoklady pro rozvoj lidských zdrojů, resp. tvorbu sociálního kapitálu vykazují sídla Staré Hutě a Háj, kde jsou jak ztížené podmínky dopravní dostupnosti sídla Kaliště, tak i nepříznivý demografický vývoj, nebo absence prvků občanské vybavenosti.

Na pomyslné druhé příčce se z hlediska kvality lidského kapitálu měřeného pomocí tvrdých dat umístila obec Kámen, která ve většině ukazatelů dosahuje průměrných hodnot. Nejméně příznivé předpoklady pro rozvoj lidských zdrojů identifikovány v sídle Nový Dvůr. Ačkoliv toto sídlo disponuje kvalitní dopravní dostupností, dochází zde k výraznému (migračnímu) úbytku bydlících, navíc je zde znamenána nulová hodnota předproduktivní složky a naopak nejvyšší, více jak 70% podíl obyvatelstva důchodového věku.

Nejméně pozitivních hodnot lidského kapitálu dosahuje obec Křelovice. Největším problémem je věková struktura obyvatelstva (silné zastoupení postproduktivní složky, nízký podíl předproduktivní), která má také nepříznivý vliv na výrazné zvýšení IEZ. V neposlední řadě koresponduje vysoký index stárí i s nejnižší zjištěnou vzdělaností obyvatelstva. Pozitivem je nejnižší podíl nezaměstnaných osob ze sledovaných obcí. Zajímavým zjištěním je, že u kapitálu sociálního byly v obci Křelovice zjištěny hodnoty příznivější, než v obci Kámen. Na rozdíl od obce Kaliště a Kámen nebylo v obci Křelovice identifikované žádné sídlo, u kterého by byly viditelně ztížené podmínky pro rozvoj lidských zdrojů.

6.3 Kvalitativní hodnocení lidských zdrojů zkoumaných obcí

Zatímco v předešlé kapitole byl rozvojový potenciál obcí posuzován na základě vybraných kvantitativních ukazatelů kvality lidských zdrojů, tato kapitola představuje výsledky kvalitativního šetření. Hlavním cílem bylo odhalit míru aktivity a iniciativy místních zájmových/volnočasových spolků a sdružení, stupeň vzájemné spolupráce (intenzitu vazeb) mezi těmito lokálními aktéry, a také rozsah zapojení obyvatel do veřejného života. Jak bylo řečeno v metodické části práce, bylo dotazováno 15 osob, a to nejvýznamnějších lokálních aktérů, tedy formálních i neformálních lídrů místních společenství. Strukturu dotazovaných představuje Tabulka 4.

Tabulka 4: Přehled volnočasových organizací a struktura dotazovaných

název obce	název organizace	počet organizací	počet dotazovaných	celkový počet dotazovaných (tj. vč. starosty)
Kaliště	Sbor dobrovolných hasičů	6	5 ⁽¹⁾	6
	Sportovní klub Gustava Mahlera			
	Pionýrská skupina Jitřenka			
	Volnočasový klub Kamarád			
	Jezdecký klub Trio			
	Myslivecké sdružení			
Kámen	Sbor dobrovolných hasičů	2	3 ⁽²⁾	4
	Kulturní výbor			
Křelovice	Sbor dobrovolných hasičů	4	4	5
	Myslivecké sdružení			
	Motorkářský spolek Modrej dým			
	Český svaz žen			
celkem	x	12	12	15

Zdroj: vlastní šetření

Pozn.: ⁽¹⁾ volnočasový klub Kamarád funguje jako „podmnožina“ Pionýrské skupiny (PS) Jitřenka - sdružuje jak členy PS Jitřenka, tak děti, které nejsou členy PS Jitřenka, proto byl v tomto případě v rámci kvalitativního šetření osloven pouze jeden dotazovaný, a to hlavní představitel Pionýrské skupiny Jitřenka

⁽²⁾ jelikož k rozvoji společenského života v obci Kámen významnou měrou přispívá i Mateřská škola (MŠ) Kámen, bylo v rámci dotazování kromě Sboru dobrovolných hasičů a Kulturního výboru osloveno i vedení této MŠ

6.3.1 Aktivita

Cílem prvního okruhu otázek bylo zmapování aktivity zájmových spolků a sdružení v jednotlivých obcích. Obecně lze konstatovat, že čím více společenských aktivit se v obci během roku pořádá, tím má daná obec lepší předpoklady pro utváření kvalitního sociálního kapitálu. Pro přehlednost je aktivita spolků jednotlivých obcí stručně uvedena v Tabulce 5.

Tabulka 5: Aktivita zájmových spolků

obec	Kaliště	Křelovice	Kámen
počet zájmových spolků v obci	5	4	2
počet akcí celkem	38	18	14
průměrný počet akcí na spolek	7,6	4,5	7,0

Zdroj: vlastní šetření

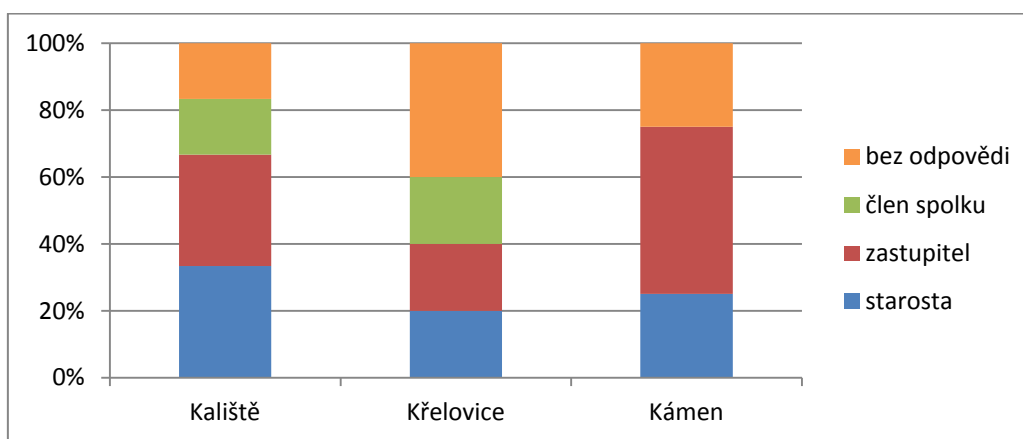
Pro srovnatelnost výsledků byly v Tabulce 5 do celkového počtu akcí zařazeny pouze oficiální společenské akce pro veřejnost (nikoliv akce spolků určené pouze pro své členy), které jsou pořádány každoročně. Z hlediska počtu společenských akcí během roku vykazují obce bohatý společenský život, nicméně zde byly zjištěny rozdíly. Ačkoliv v obci Křelovice působí dvojnásobný počet zájmových spolků než v obci Kámen, byla zde zaznamenána nejnižší hodnota průměrného počtu akcí na spolek. Příčinou je, že zde sice působí 4 spolky, nicméně viditelnou aktivitu z hlediska pořádání akcí pro veřejnost vykazují pouze dva z nich, což výrazně výslednou hodnotu průměrného počtu akcí na spolek snižuje. V obci Kaliště a Kámen je průměrný počet akcí na spolek podobný, příčinou téměř vyrovnaného stavu je nízká aktivita dvou z pěti kalištských spolků. Můžeme tedy konstatovat, že absolutní počet zájmových organizací na venkově sám o sobě neurčuje stupeň aktivity obce, neboť je daleko důležitější právě míra vyvíjené aktivity a iniciativy těchto organizací.

Aktivita a iniciativa jednotlivých zájmových organizací byla sledována na základě počtu společenských akcí pořádaných v průběhu roku. Vzhledem ke skutečnosti, že byly zohledněny i akce, na jejichž přípravě se spolupodílí více spolků, nebylo možné v některých případech jednoznačně určit přesný počet akcí daného spolku. Zatímco v obci Kámen lze za hlavního iniciátora jednoznačně považovat kulturní výbor, v obci Křelovice je společenský život rozvíjen a upevňován zejména spoluprací SDH a spolku Modrej dým, který vznikl převážně ze členů SDH. V obci Kaliště byla zjištěna velmi vysoká aktivita hned tří spolků, a to SDH, Pionýrské skupiny Jitřenka a Sportovního klubu. Skutečnost, že se v této obci

zapojuje do rozvoje společenského života nejvíce spolků, koresponduje i s výsledky předchozího zjištění nejvyššího průměrného počtu pořádaných akcí na spolek. Na příkladu těchto tří obcí navíc platí, že čím více zájmových spolků v obci existuje, tím více jich má možnost navzájem spolupracovat.

V rámci průzkumu bylo dále zjišťováno, koho dotazovaní považují ve své obci za největšího „tahouna“. Výsledky ilustruje Graf 1.

Graf 1: Kdo je v obci považován za největšího "tahouna"

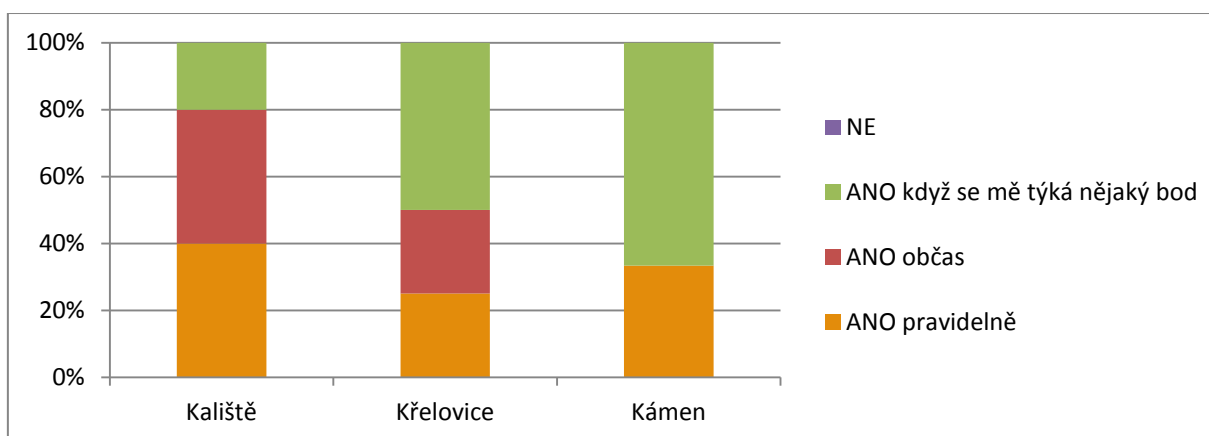

Zdroj: vlastní šetření

Z Grafu 1 vyplývá, že v obci Kaliště a Kámen považují dotazovaní nejčastěji za největšího tahouna někoho z vedení obce. Zároveň v obci Kámen nikdo z dotázaných neoznačil za největšího tahouna člena spolku, což je způsobeno zejména tím, že nejaktivnější členové spolků jsou často zároveň členy zastupitelstva. Pozitivní subjektivní hodnocení aktivity vedení obce ze strany obyvatel naznačuje důvěru v dobře zvolené lídry. Právě vyšší stupeň důvěry může jakožto jeden z kulturních aspektů sociálního kapitálu představovat nástroj pro překonávání rozvojových bariér. V obci Křelovice označili za největšího tahouna někoho z vedení obce pouze dva z pěti dotazovaných, nicméně další dva dotazovaní nedokázali na otázku odpovědět. Důvodem může být určitá nedůvěra ke sdělení konkrétního jména, nebo také neschopnost/nemožnost vybrat z obce pouze jedinou osobu.

Zda jsou dotazovaní aktivní i mimo svůj spolek, zjišťovaly dvě otázky, a to zda se tázaní účastní veřejného jednání zastupitelstva (tato otázka nebyla logicky starostům obcí položena) a zda jsou dotazovaní členy i jiného, než vlastního zájmového spolku. Výsledky první otázky zachycuje Graf 2.

Graf 2: Účast dotazovaných na veřejném jednání zastupitelstva

Zdroj: vlastní šetření

Výsledky, které zachycuje Graf 2, byly z části ovlivněny skutečností, že někteří z dotazovaných jsou zároveň členy zastupitelstva, proto je jejich účast na jednání zastupitelstva pravidelná. Konkrétně se jednalo vždy po jednom dotazovaném z každé obce. I tak se však našel jedinec, který se jednání zúčastňuje pravidelně, přestože není členem zastupitelstva. Jedná se o dotazovaného z obce Kaliště, kde byla také zaznamenána nejvyšší pravidelná či občasná účast na jednání. Tato vysoká účast na jednání zastupitelstva zcela jistě souvisí se zjištěním, že v obci Kaliště aktivně spolupracuje nejvíce spolků v rámci sledovaných obcí. Proto se zde dotazovaní více zajímají o veřejné dění v obci, o kterém se na jednáních mají možnost dozvědět mezi prvními a popřípadě o dané problematice diskutovat. V dalších dvou obcích označila vždy minimálně polovina dotázaných, že se jednání zastupitelstva účastní pouze v případě, týká-li se jich nějaký bod. To může nasvědčovat o menším zájmu o dění v obci, který se projevuje i již zmiňovanou nižší aktivitou obcí.

Co se týká členství dotazovaných v jiných/dalších zájmových spolcích, disponují dotazovaní v obci Kámen často (vzhledem k omezenému počtu zájmových organizací) členstvím v zájmových spolcích mimo obec, popřípadě nejsou členy žádného spolku. V obci Křelovice je nejvíce dotazovaných zapojeno do SDH, který je zároveň největším spolkem v obci. Nejvíce dotazovaných má členství v jiném/dalším spolku v obci Kaliště, kde byl nejčastěji uváděn spolek SDH a Pionýrská skupina Jitřenka. Členství v jiných/dalších spolcích tedy nezávisí jen na aktivitě a iniciativě jedince, ale i na počtu (možnosti výběru) zájmových spolků v dané obci.

6.3.2 Spolupráce

Druhý okruh otázek se zabýval intenzitou spolupráce v obcích. Smyslem tohoto bloku byla analýza sociální blízkosti mezi jednotlivými aktéry rozvoje (spolky, sdruženími, kluby, vedením obce apod.). Cílem bylo identifikovat míru propojení aktérů do příslušné sociální sítě, přičemž byl sledován jak rozsah nejdůležitějších vazeb, tak i síla těchto vazeb.

Intenzita spolupráce byla zjišťována tak, že dotazovaní přiřazovali stupně intenzity spolupráce při přípravě akcí k jednotlivým partnerům v obci. Stupně spolupráce byly čtyři:

- 1 – nespolupracujeme
- 2 – spolupracujeme výjimečně, velmi málo
- 3 – spolupracujeme často
- 4 – spolupracujeme velmi intenzivně

K ověření tvrzení dotazovaných, zda ke spolupráci s uváděnými partnery skutečně dochází, posloužily doplňující otázky: „Na koho se v obci nejčastěji obrátíte, pokud potřebujete v obci něco uspořádat, opravit, vybudovat apod.“ a „Kterým lidem z obce nejčastěji voláte/mailujete, pokud v obci zařizujete nějakou společenskou akci?“. Intenzitu spolupráce v obci Kaliště, Křelovice a Kámen znázorňuje Tabulka 6, 7 a 8.

Tabulka 6: Intenzita spolupráce v obci Kaliště

	SDH	Sport. klub	PS Jitřenka	JK Trio	Myslivci	vedení obce
SDH	x	4	4	2	2	4
Sport. klub	4	x	4	2	2	4
PS Jitřenka	4	4	x	2	1	4
JK Trio	2	2	2	x	1	2
Myslivci	2	2	1	1	x	2
vedení obce	4	4	4	2	2	x

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 7: Intenzita spolupráce v obci Křelovice

	SDH	Myslivci	Modrej dým	Svaz žen	vedení obce
SDH	x	1	4	2	4
myslivci	1	x	1	1	2
Modrej dým	4	1	x	2	3
Svaz žen	2	1	2	x	3
vedení obce	4	2	3	3	x

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 8: Intenzita spolupráce v obci Kámen

	SDH	Kulturní výbor	MŠ	vedení obce
SDH	x	3	1	2
Kulturní výbor	3	x	3	4
MŠ	1	3	x	3
vedení obce	2	4	3	x

Zdroj: vlastní šetření

Nejintenzivnější spolupráce, která má navíc největší rozsah (dle počtu spolupracujících aktérů) byla jednoznačně zaznamenána v obci Kaliště. Zde velmi intenzivně spolupracují tři organizace (SDH, PS Jitřenka, Sportovní klub), které byly zároveň v předchozí kapitole označeny za nejvíce aktivní. Všechny tyto spolky navíc velmi intenzivně spolupracují s vedením obce. Doplnující otázky (viz výše) silné vazby potvrdily, dotazovaní uváděli nejen jména členů svého spolku, ale ve velmi hojném počtu i jména členů druhých dvou spolků, stejně tak jako starostu obce.

Spolupráce v obci Křelovice nedosahuje tak vysoké intenzity. Společenská setkávání iniciuje především vedení obce, se kterým jednotlivé spolky spolupracují v různé síle. Nejintenzivnější spolupráce napříč všemi spolky v obci je mezi SDH a spolkem Modrej dým. Doplnujícími otázkami byl potvrzen nižší rozsah spolupráce, stejně tak i její síla (intenzita). Dotazovaní se při zařizování společenských akcí, řešení problémů v obci apod. nejčastěji obražejí na vedení obce, nebo na členy svého sdružení.

Situaci v obci Kámen můžeme zhodnotit tak, že zde existuje silné „jádro“ v podobě kulturního výboru a vedení obce, se kterým ostatní uskupení a jednotlivci v různé (spíše nižší) intenzitě spolupracují, nicméně mezi těmito uskupeními a jednotlivci navzájem se odehrává spolupráce velmi slabá, popř. žádná.

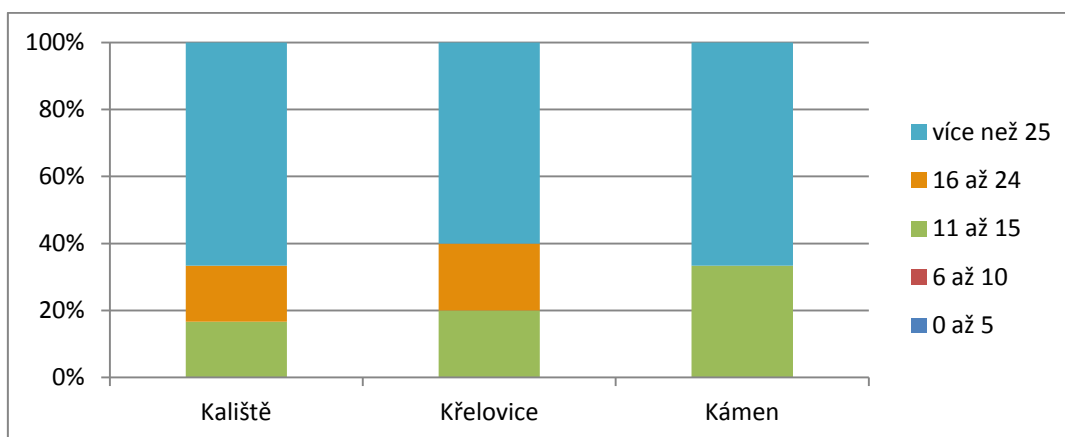
Ve všech obcích byla zjištěna velmi intenzivní spolupráce vždy alespoň mezi dvěma aktéry, kteří zároveň vyvíjí nejvíce iniciativy v podpoře společenského života v obci. Dalším společným znakem je, že se v každé obci nachází minimálně jeden spolek, který s ostatními spolky nespolupracuje, více se zaměřuje na akce pro členy svého spolku, a tudíž je charakterizován silnějšími vazbami uvnitř spolku. Třetí společný znak představuje určitou omezenost rozsahu spolupracujících aktérů – v každé obci je některý z tázaných zároveň člen zastupitelstva, což způsobuje intenzivní spolupráci mezi daným spolkem a vedením obce.

Ze souhrnu získaných poznatků vyplývá, že zájmové spolky, které nejvíce iniciují a podporují veřejný život v obci, zároveň vykazují nejintenzivnější stupně spolupráce. Čím je mezi aktéry jednotlivých spolků dosahováno intenzivnější spolupráce, tím se prohlubuje

intenzita vzájemných vazeb a dochází tak k vytváření kvalitnějších forem přemostujícího (meziskupinového) sociálního kapitálu, což je z hlediska rozvojového potenciálu velmi pozitivní. Na základě zjištěných rozdílů je možné určit pořadí obcí dle intenzity spolupráce, nicméně je důležité zmínit, že v každé obci byly identifikovány kvalitní formy spolupráce různého rozsahu. Jakákoliv forma spolupráce významně přispívá k reprodukci sociálního kapitálu a k posilování důvěry, přičemž důvěra následně významně usnadňuje spolupráci mezi jednotlivými aktéry a přispívá k větší efektivitě rozvoje.

Na rozsah sociálních vazeb (sítě) a její sílu (intenzitu) byly zaměřeny dvě otázky, které zjišťovaly a) na kolik obyvatel v obci má dotazovaný telefonní kontakt a b) s kolika z nich byl dotazovaný za poslední měsíc alespoň jednou v kontaktu (telefonicky, mailem apod.). Výsledky ilustruje Graf 3 a Graf 4.

Graf 3: Počet telefonních kontaktů dotazovaného na obyvatele obce

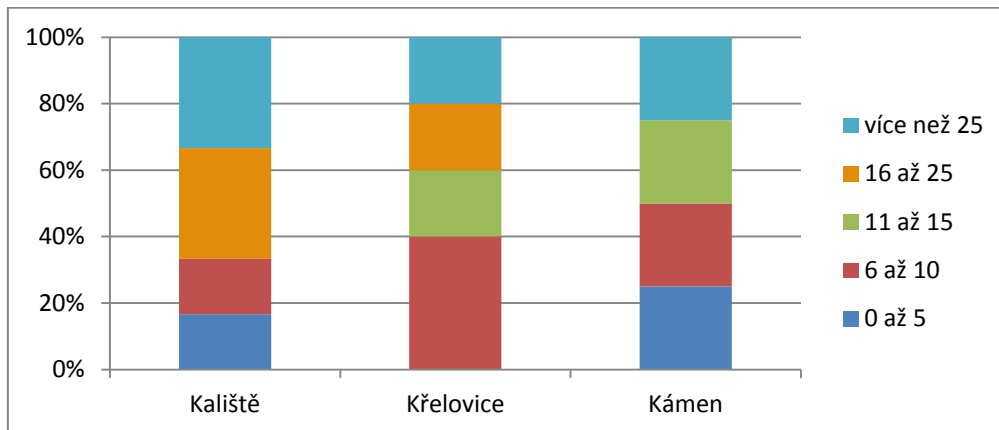

Zdroj: vlastní šetření

Z Grafu 3 vyplývá, že nejrozsáhlejší síť kontaktů/vazeb je v obci Kaliště, velmi podobná struktura odpovědí byla zaznamenaná i v obci Křelovice. Síť menšího rozsahu existuje mezi obyvateli obce Kámen, nicméně rozdíly nejsou markantní. Mezi obcemi by patrně byly zjištěny zřetelnější rozdíly při jinak zvolené škále odpovědí. Nicméně je ze získaných hodnot na první pohled zřejmé, že celkově disponují hlavní lokální aktéři značným množstvím kontaktů, což bylo u takto postavených jedinců očekávané. Důležitým zjištěním je, že čím více aktivní je daný spolek (identifikováno výše), tím větší je počet telefonních kontaktů jeho představitele. Podle očekávání označili starostové ve všech sledovaných obcích

vyšší počet kontaktů než 25. Důležitý je však nejen samotný počet kontaktů, který sociální síť utváří, ale i míra využívání těchto kontaktů, tedy síla (intenzita) vazeb – Graf 4.

Graf 4: Počet využitých kontaktů dotazovaného za poslední měsíc

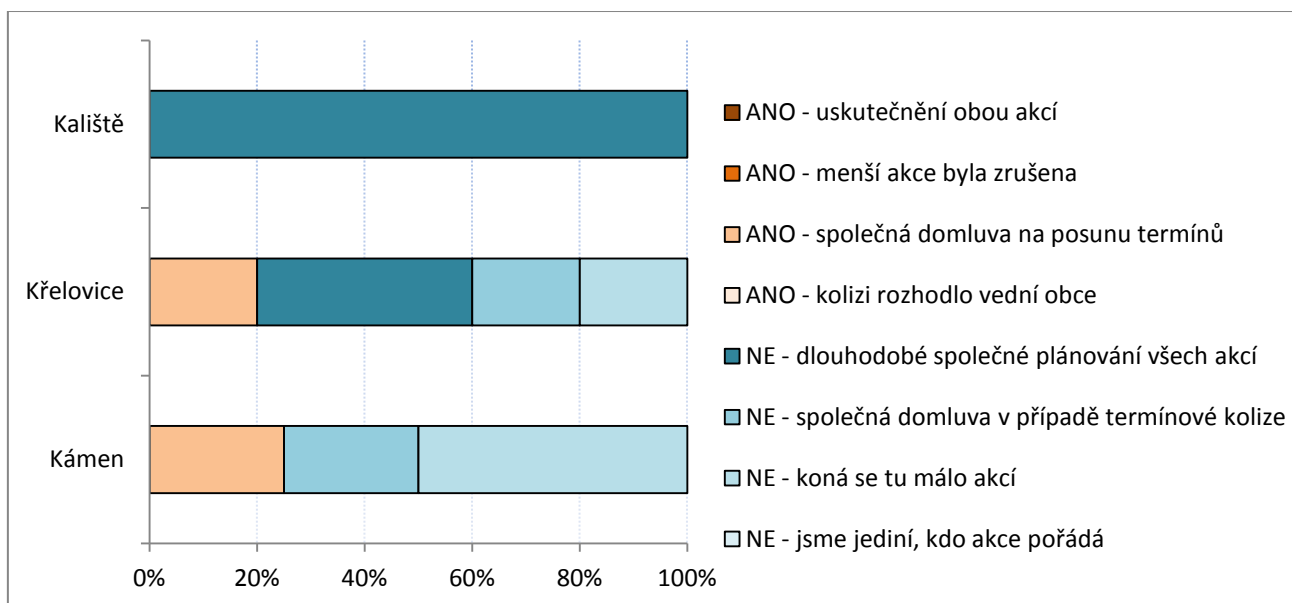

Zdroj: vlastní šetření

Z Grafu 4 je na první pohled patrné, že u této otázky byla škála odpovědí zvolena vhodněji, než u otázky předchozí. V intenzitě kontaktů jsou tak patrné větší rozdíly, než v jejich rozsahu. Nejintenzivněji využívají kontaktů aktéři v obci Kaliště, naopak nejméně jsou v telefonickém či jiném elektronickém kontaktu dotazovaní z obce Kámen. Zatímco rozsah kontaktů hodnocený výše byl v obci Kaliště a Křelovice velmi podobný, jejich intenzita nabývá vyšších hodnot v obci Kaliště. I u výsledků této otázky se potvrdilo, že čím aktivnější dané spolky v obci jsou, tím větší je intenzita vazeb mezi jejich představiteli.

Ke zhodnocení spolupráce aktérů napomohla i otázka zda se „...může v obci stát, že se na stejný termín naplánují dvě společenské akce“. Dotazovaní měli nejen uvést, zda už k této situaci došlo, ale i jak tuto situaci řešili. V případě záporné odpovědi měli uvést, proč v jejich obci tato situace nastat nemůže. Strukturu odpovědí ilustruje Graf 5.

Graf 5: Možnost vzniku termínové kolize při plánování akcí a její řešení/důvod

Zdroj: vlastní šetření

Z Grafu 5 celkově vyplývá jednoznačná převaha záporných odpovědí. V obci Kaliště uvedli zápornou odpověď všichni dotazovaní, navíc zde všichni označili stejný důvod, proč kolize termínů nemůže nastat – příčinou je dlouhodobé společné plánování všech akcí. Z hlediska spolupráce, aktivity a iniciativy aktérů můžeme právě tuto odpověď považovat za nejlepší možnou. V obci Kámen a Křelovice byly zaznamenány různorodější odpovědi. U obou se objevila kladná odpověď, přičemž byl v obou případech problém vyřešen společnou domluvou na posunutí termínů. Zatímco v obci Kámen nemůže termínová kolize nastat nejčastěji z důvodu malého počtu pořádaných akcí, v obci Křelovice byl nejčastěji označen důvod dlouhodobého společného plánování všech akcí. Z dosavadních zjištění vyplývá, že čím rozsáhlejší a intenzivnější síť sociálních vazeb obec disponuje, tím je domluva mezi jejími aktéry snazší, společné plánování produktivnější a spolupráce intenzivnější.

Z analyzované spolupráce lokálních aktérů bylo v modelových obcích možné určit stupeň partnerství (intenzitu vazeb) aktérů. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o velmi malé obce, ve kterých se aktéři navzájem velmi dobře znají, nebyl v žádné z obcí identifikován nejnižší stupeň partnerství, tedy konkurence a kompetice. Tyto stupně představují pro lokální rozvoj nejméně vhodnou formu partnerství, kdy mezi aktéry záměrně nedochází k žádné interakci, nebo mezi aktéry převládá rivalita a soutěžení. Na základě zjištěné nejintenzivnější spolupráce, nejsilnějších a zároveň nejrozsáhlejších vazeb mezi aktéry můžeme stupeň partnerství v obci Kaliště označit jako kooperační, který reprezentuje nejlepší možnou

spolupráci mezi aktéry s cílem maximalizace efektu společného působení. V obci Křelovice a Kámen dosahuje ve srovnání s obcí Kaliště spolupráce aktérů nižší intenzity, proto byl v těchto dvou obcích označen stupeň partnerství jako koordinační, který představuje působení lokálních aktérů s ohledem na kroky a postoje aktérů jiných.

6.3.3 Účast na akcích

Poslední ze tří sledovaných okruhů otázek se věnoval účasti obyvatelstva na společenských akcích. Ta je nejen odrazem aktivity obyvatel dané obce, ale především pak jednoho z kulturních aspektů sociálního kapitálu – identity obyvatel. Cílem bylo odhalit, jak velkého rozsahu společenské akce jsou a zda je o tyto akce ze strany obyvatel zájem.

V každé z obcí jsou všechny zájmové/volnočasové organizace lokalizovány vždy v hlavním sídle dané obce, kde se také odehrává jejich hlavní činnost (společenské akce, schůze apod.). Proto byla jedna z otázek zaměřena na to, zda na společenské akce chodí i obyvatelé ostatních místních částí dané obce. Bylo zjištěno, že se ve všech obcích obyvatelstvo z okolních menších místních částí pořádaných akcí účastní, avšak v intenzitě účasti jsou mezi obcemi patrné rozdíly.

Nejkvalitnějším společným sociálním kapitálem disponuje obec Kaliště, ve které se společenských akcí pořádaných v sídle Kaliště účastní v průměru přibližně 23 % obyvatel ostatních místních částí z celkového počtu návštěvníků. Mírně nižší aktivitu vykazuje obec Křelovice (17 %) a nejnižší obec Kámen (6 %). Ze zjištěných poznatků vyplývá, že na nižší spoluúčast obyvatel z okolních místních částí má vliv zejména starší věková struktura obyvatelstva – čím vyššího průměrného věku obyvatelstvo okolních místních částí dosahuje, tím je jejich účast na akcích nižší. Tento problém byl identifikován především v obci Kámen v sídle Nový Dvůr, a také v obci Křelovice v sídle Číhovice. Vliv na účast obyvatel naopak v případě tří modelových obcí nemá horší dopravní dostupnost z místních částí do hlavního sídla obce, ani počet obyvatel místních částí. Zároveň můžeme konstatovat, že čím vyšší společenskou aktivitu dané sídlo vyvíjí, tím vyšší je na akcích účast obyvatel z okolních místních částí, tím pádem se projevuje i vyšší společný sociální kapitál dané obce.

Další z otázek se zaměřovala na přítomnost vedení obce (starosty nebo jiného zastupitele) na společenských akcích pořádaných různými spolky. Přítomnost vedení obce je na společenských akcích ve sledovaných obcích velmi častá, čemuž nahrává i fakt, že členové zastupitelstva sledovaných obcí bývají zpravidla zároveň členy místních zájmových

organizací. Častou nepřítomnost vedení obce na pořádaných akcích vyjádřili pouze dva dotazovaní – po jednom z obce Křelovice a Kámen. Přítomnost vedení obce je pořadateli obecně vnímána jako určitá podpora či zájem/souhlas s aktivitami spolku, jinými slovy se jedná o vyjádření důvěry mezi lokálními aktéry. Proto můžeme z nepřítomnosti vedení obce odvodit nižší důvěru a tedy méně intenzivní vztahy mezi aktéry.

Poslední otázka byla zaměřena na rozsah pořádaných společenských akcí. Aby byly výsledky srovnatelné, byla tato otázka směřována vždy na největší každoročně pořádanou akci daným spolkem, popř. obecním úřadem. Cílem bylo zjistit, kolik osob se průměrně akcí účastní, z čehož byl následně odvozen zájem obyvatelstva o dění v obci a participace na veřejném životě. Výsledné průměrné hodnoty jsou shrnuty v následující Tabulce 9.

Tabulka 9: Průměrné hodnoty návštěvnosti největších společenských akcí

počet účastníků	Kaliště		Křelovice		Kámen	
	absolutně	%	absolutně	%	absolutně	%
- z hlavní místní části	45	16 %	93	64 %	80	67 %
- z okolních místních částí	15	5 %	10	7 %	4	3 %
- z blízkých okolních obcí	102	37 %	30	21 %	19	16 %
- z širšího okolí obce – okresu	118	42 %	12	8 %	17	14 %
celkem	280	100 %	145	100 %	120	100 %

Zdroj: vlastní šetření

Největší společenské akce pro veřejnost jsou pořádány v obci Kaliště. Vysoké hodnoty počtu účastníků z blízkých okolních obcí či širšího okolí obce napovídají, že největší kališťské akce svým rozsahem převyšují místní/lokální význam a obyvatelé okolních obcí mají povědomí o místním společenském dění. V obci Křelovice a Kámen jsou výsledky obdobné, zde dosahuje zjištěná návštěvnost největších akcí nižších hodnot, z tabulky je navíc patrné nižší zastoupení obyvatel z okolí a největší akce tak mají charakter lokálního významu. Při sledování největších akcí došlo ke zkreslení údajů o počtu zúčastněných místních obyvatel tím, že se těchto velkých akcí účastní značné množství obyvatel okolních obcí (viz Kaliště). Proto byla dodatečně zjištěna návštěvnost menších (průměrných) akcí. V obci Kaliště se průměrná účast místních obyvatel na menších akcích pohybuje okolo 28 %, v obci Křelovice 21 % a s problémem nižší účasti se v posledních letech potýkají v obci Kámen (14 %).

Na základě zjištěných poznatků můžeme tvrdit, že s velikostí (rozsahem) společenských akcí přímo souvisí rozsah a kvalita (intenzita) spolupráce aktérů v jednotlivých

obcích. Bylo zjištěno, že tam, kde spolupracuje větší množství aktérů, je nejen rozsah akcí, ale i jejich návštěvnost vyšší. Právě vyšší míru participace na veřejném životě lze chápat jako odraz sounáležitosti či spjatosti (identity) obyvatel k danému místu. Intenzivní interakce lidí pak spoluutváří vyšší míru sociální soudržnosti a tím pádem i vyšší úroveň společenského kapitálu.

7 DISKUZE

Předchozí kapitola byla zaměřena na zhodnocení kvality lidských zdrojů tří obcí lokalizovaných ve vnitřní periférii kraje Vysočina. Na základě kvantitativního hodnocení pomocí vybraných statistických ukazatelů, které bylo provedeno v rámci práce, můžeme západní oblast Vysočiny, ve které se sledované obce nacházejí, charakterizovat jako území s nižší úrovní lidského kapitálu, avšak s kvalitním kapitálem sociálním. Podrobné šetření ukázalo, že kvalita lidských zdrojů ve třech sledovaných obcích je s tímto výsledkem v souladu, zjištěné hodnoty se nijak výrazně nevymykají. Za zmínku však stojí drobné rozdíly zjištěné u lidského kapitálu, jehož kvalita je ve třech sledovaných obcích ještě nižší, než průměrná kvalita zjištěná v oblasti západní části Vysočiny.

Hodnocením **aktivity** hlavních lídrů místních společenství bylo zjištěno, že počet zájmových organizací na venkově sám o sobě neurčuje stupeň aktivity obce, neboť je daleko důležitější míra vyvíjené aktivity a iniciativy těchto organizací. Právě v aktivaci sociálního kapitálu spatřoval skrytý potenciál například Pierre Bourdieu (1986). V souladu s poznatkami Roberta Putnama (1993) ze zjištěných výsledků dále vyplývá, že vyšší míra aktivity zájmových spolků a hlavních aktérů koresponduje jak utvářením vyšší míry vzájemné důvěry, tak i s viditelně vyšším zájmem obyvatel o veřejné dění. Lze konstatovat, že čím více se společenských aktivit v daném území pořádá (bez ohledu na počet pořadatelů), tím více dochází k častější interakci lidí, posilování důvěry a utváření lepších předpokladů pro kvalitní sociální kapitál. Bohatý společenský život v obcích pak může představovat motivaci obyvatel k překonávání stávajících i potenciálních rozvojových bariér.

Z výsledků hodnocení **spolupráce** lokálních aktérů rozvoje plyne, že zájmové spolky, které nejvíce iniciují a podporují veřejný život v obci, mezi sebou zároveň vykazují nejintenzivnější stupně spolupráce a důvěry. Tyto poznatky jsou v souladu například s teoretickými koncepty Jamese Coleman (1988), podle kterého vzájemné vztahy usnadňují dosahování cílů a řešení lokálních problémů. V rámci této práce bylo zjištěno, že s rostoucí aktivitou a iniciativou obyvatel rozvoj roste jak rozsah jejich sociálních vazeb (sítě), tak i síla (intenzita) těchto vazeb. Právě silné vazby považuje Robert Putnam (1993) pro spolupráci ve společnosti za klíčové. Intenzivní spolupráci dochází k vytváření kvalitnějších forem přemostujícího (meziskupinového) sociálního kapitálu, ve kterých lze spatřovat významný předpoklad jak pro rozvoj dalších aktivit spolků, tak pro rozvoj daného území. Podle předpokladu nebyly v žádné z obcí na základě analyzované spolupráce identifikovány nejnižší

stupně spolupráce (konkurence a kompetice). Příčinou je malá populační velikost obcí, ze které pramení vzájemná sociální blízkost/znalost aktérů a tedy i vyšší míra důvěry (Granovetter, 1985) jako předpoklad pro intenzivnější formy spolupráce.

Míra **účasti obyvatel na akcích** se ukázala jako jeden z hlavních motivujících faktorů ovlivňující aktivitu a iniciativu lokálních aktérů. Bylo zjištěno, že v obcích s vyšší intenzitou a rozsahem spolupráce aktérů je i participace obyvatelstva na společenském životě v obci vyšší, a to i z hlediska participace obyvatel z okolních menších místních částí dané obce. Ze zjištěných poznatků dále vyplývá, že na míru účasti nemají vliv faktory, jako je horší dopravní dostupnost z místních částí do hlavního sídla obce, nebo počet obyvatel místních částí. Obecně je možné konstatovat, že nižší zájem obyvatel okolních místních částí představuje limity v rozvoji společného sociálního kapitálu obce, protože vyšší míra interakce lidí koresponduje s utvářením vyšší míry sociální soudržnosti lokálních společenství. Jedná se především o upevňování sociálních vztahů a mezilidské důvěry, o sdílení identity. Míra spoluúčasti obyvatel na veřejném/kolektivním životě tak odráží kvalitu sociálního kapitálu daného území.

V rámci hodnocení jednotlivých uvedených okruhů lze mezi sledovanými obcemi spatřit určitou míru diferenciací. Za obec s nejvyšší mírou aktivity, spolupráce i participace na veřejném životě lze jednoznačně považovat Kaliště. Stupeň partnerství aktérů je v této obci hodnocen jako kooperační. O něco méně příznivou lze označit situaci v obci Křelovice, a to především vzhledem k nižší intenzitě spolupráce mezi hlavními hybateli rozvojových aktivit. Stupeň partnerství je charakterizován jako koordinační. Relativně nejnižších kvalit sledovaných znaků dosahuje obec Kámen, která se potýká zejména s problémem nižší participace obyvatelstva na akcích a menší intenzitou i rozsahem sociálních vazeb – tedy s nižší kvalitou společného sociálního kapitálu. Intenzita vazeb je hodnocena stejným stupněm jako v obci Křelovice, tedy koordinační.

8 ZÁVĚR

Předložená práce se věnovala vlivu lidských zdrojů na rozvojový potenciál vybraných obcí situovaných v oblastech vnitřních periferií kraje Vysočina. Z diskuze teoretických konceptů vyplynulo, že v rámci polarizovaného prostoru je možné identifikovat periferní oblasti s různou mírou stability a potenciálem rozvoje. Za klíčové diferencující faktory lze považovat především endogenní rozvojové příležitosti – úroveň lidských zdrojů (Váně, 2012).

Míra jejich aktivace a využití byla ve třech obcích zjišťována v praktické části práce pomocí kombinace kvantitativních a kvalitativních metod výzkumu. Kvantitativní hodnocení proběhlo na základě statistických ukazatelů. Kvalitativní šetření bylo realizováno dotazováním nejvýznamnějších lokálních aktérů, přičemž ve vztahu s konceptem kolektivního sociálního kapitálu van Detha (2008) byla sledována především aktivita lokálních aktérů, úroveň jejich spolupráce a participace obyvatel na veřejném životě. Modelové obce byly vybrány tak, aby byly jejich výchozí charakteristiky co nejpodobnější a rozdílný rozvoj mohl být spatřován především v odlišných lidských zdrojích.

Byly stanoveny tři cíle: *i) zjistit kvalitu/úroveň lidských zdrojů ve vybraných obcích, ii) stanovit intenzitu vazeb/stupně vzájemného partnerství mezi hlavními aktéry vybraných obcí a iii) zjistit, jak lidské zdroje ve vybraných obcích ovlivňují jejich rozvoj a budoucnost.*

Nejkvalitnějšími lidskými zdroji jednoznačně disponuje obec Kaliště, která dosáhla nejprázdnějších výsledků téměř ve všech sledovaných charakteristikách. Stupeň partnerství byl označen jako kooperační. V obci Kaliště tak byly identifikovány nejkvalitnější vnitřní předpoklady pro upevňování a další rozvoj sociálního kapitálu a tedy i pro budoucí rozvoj obce jako celku. Zatímco ukazatelé lidského kapitálu dosáhly v obci Křelovice nejméně pozitivních hodnot, kapitál sociální je v této obci výrazně příznivější, než v obci Kámen. V obou obcích byl vzhledem k nižší intenzitě vazeb i hustotě sociálních kontaktů označen stupeň partnerství jako koordinační. I když byly v kvalitě lidských zdrojů mezi modelovými obcemi zjištěny rozdíly, nejedná se o rozdíly extrémní. I přesto, že lidský kapitál dosahuje ve všech obcích nízkých hodnot, je sociální kapitál faktor, který rozvíjí společnost a výrazně tak zvyšuje jejich endogenní rozvojový potenciál.

V rámci předkládané práce byly stanoveny dvě hypotézy. První stanovenou hypotézou bylo, že *nepříznivé podmínky rozvoje (rozvojové bariéry) velmi malých obcí v periferních oblastech mohou být překonány aktivací a využitím lidského a sociálního kapitálu.* Jako rozvojová bariéra je v kontextu této práce považována vertikální a horizontální poloha obcí a

sídel (místních částí) – tedy jejich populační velikost, vzdálenost od centra, dopravní dostupnost apod. Vliv postavení obcí v systému osídlení a faktory ovlivňující možnosti jejich rozvoje zohlednil ve své práci například Hampl (2005), nebo Perlín, Kučerová, Kučera (2010). Aktivaci/využití lidského a sociálního kapitálu můžeme jednoduše chápat tak, že se v daném území odehrávají časté sociální interakce (lidé se setkávají, komunikují apod.). V rámci této práce byla aktivace sociálního aspektu potvrzena vysokou mírou aktivity a iniciativy zájmových spolků, jejich spoluprací, i participací obyvatel na společenském životě v obci. Ze sledované účasti obyvatel na akcích pro veřejnost (viz kapitola 6.3.3) bylo zjištěno, že se ve všech obcích těchto akcí v různé intenzitě účastní i obyvatelstvo z okolních menších místních částí dané obce. Nejdůležitějším poznatkem je, že nejkvalitnější společný sociální kapitál vykazuje obec Kaliště, a to i přes to, že nejvíce sídel této obce disponuje nejméně příznivými podmínkami rozvoje (rozvojovými bariérami) – viz kapitola 6.2.1 a 6.2.3. Tyto poznatky tak jednoznačně dokládají, že aktivací sociálního aspektu mohou být rozvojové bariéry překonány. Toto zjištění je v souladu například s teoretickým konceptem Jamese Colemana (1988), podle kterého sociální kapitál usnadňuje/umožňuje aktérům (jednotlivcům či organizacím) dosažení jistých cílů, kterých by při jeho absenci nešlo dosáhnout. První hypotéza se tedy potvrdila.

Druhá stanovená hypotéza předpokládala, že *kvalita sociálního kapitálu má klíčový vliv na tvorbu lidského kapitálu, tedy čím vyšší je úroveň sociálního kapitálu, tím vyšší je i úroveň lidského kapitálu*. Vzájemné podmíněnosti konceptu lidského a sociálního kapitálu se z hlediska doplňkovosti i rivality věnoval například Schuller (2001), nebo Pileček (2010). Zatímco v obci Kaliště byl současně zjištěn jak nejkvalitnější lidský kapitál, tak i nejkvalitnější kapitál sociální, u dalších dvou sledovaných obcí je situace jiná. Obec Křelovice disponuje výrazně nižší kvalitou lidského kapitálu než obec Kámen (dokonce nejnižší v rámci sledovaných obcí), nicméně sociální kapitál je v obci Křelovice jednoznačně kvalitnější než v obci Kámen. Z tohoto poznatku vyplývá, že vyšší úroveň lidského kapitálu nutně neznamená vyšší úroveň kapitálu sociálního. Pokud budou v jakémkoliv území lidé disponovat například vysokým stupněm vzdělání či jinou pozitivní charakteristikou kvalitního lidského kapitálu, neznamená to, že budou mít potřebu mezi sebou komunikovat, sdružovat se, či jinak upevňovat či rozvíjet kvalitní sociální kapitál. Na příkladu sledovaných obcí tak byla druhá stanovená hypotéza vyvrácena.

Nízká kvalita lidského kapitálu může nejen pro modelové obce představovat potenciální problém pro jejich další rozvoj. Nicméně vzhledem ke skutečnosti, že byl v těchto

územích identifikován velmi kvalitní kapitál sociální, musí vedle lidského kapitálu existovat jiný faktor, který pomáhá kvalitní sociální kapitál vytvářet. Tímto faktorem je identita. Právě pocit sounáležitosti a spjatosti obyvatel s daným místem může představovat jeden z motorů či naopak brzd rozvoje obce (Jeřábek a kol., 2005). Vysoký stupeň identity obyvatelstva se v rámci sledovaných obcí projevil zejména vysokou participací obyvatelstva na veřejném životě (viz kapitola 6.3.3), což představuje velkou výhodu pro budoucí rozvoj dané oblasti.

Kvalitativní fáze výzkumu této práce byla zaměřena především na hodnocení kolektivního sociálního kapitálu, jehož kvalita byla zjišťována dotazováním hlavních aktérů lokálního rozvoje. Pro případné navazující výzkumy by bylo možné detailněji prozkoumat danou sociální síť například zapojením určitého podílu obyvatelstva, což by umožnilo ještě hlubší posouzení kvality lidských zdrojů a potenciálu rozvoje a odhalení případných dalších problémů. To však v případě této práce nebylo vzhledem k jejímu rozsahu možné.

Závěrem je nutné zdůraznit, že se kvalita lidských zdrojů postupně vyvíjí, situace se tak v kterémkoliv území může časem změnit. Předložená diplomová práce poukázala na nezastupitelnou roli kvalitních lidských zdrojů (především kvalitní sociální sítě) v rozvoji nejmenších obcí, přičemž odkryla vliv vysoké míry identity obyvatel na kvalitu jejich společného sociálního kapitálu. Klíčovými aktivními činiteli pokroku (endogenního rozvojového potenciálu) je bezesporu místní obyvatelstvo. Úspěšnost a budoucnost obcí tak z velké části záleží na neustálém upevňování a rozvíjení lidských zdrojů – tedy na aktivitě a iniciativě obyvatelstva a jejich pocitu sounáležitosti s obcí, ve které žijí.

ZDROJE

- ASHEIM, B. T. (1992): Flexible specialization, industrial districts and small firms: A critical appraisal. In: Ernste, H., Meier, V. (eds): Regional Development and Contemporary Industrial Response. Belhaven Press, London, str. 45 - 63
- BINEK, J. a kol. (2006): Venkovský prostor a jeho oživení. Georgetown, Brno, 140 str.
- BINEK, J. a kol. (2009): Synergie ve venkovském prostoru. Georgetown, Brno, 97 str.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha, 342 str.
- BOSCHMA, R. A. (2005): Social Capital and Regional Development: an empirici analysis of the third Italy. The GeoJournal Library, č. 80, str. 139 - 168
- BOUDEVILLE, J. R. (1966): Problems of Regional Economic Planning. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- BOURDIEU, P. (1986): The Forms of Capital. In: Richardson, J. G.: Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, Greenwood Press, New York, str. 241 - 258
- BURT, R. S. (2011): Brokerage and Closure: An Introduction to Social Capital. Oxford University Press, Oxford, 279 str.
- COLEMAN, J. (1988): Social Capital in the Creation of Human Catiptal. American Journal of Sociology, 94, str. 95 - 120
- ČERVENKA, J. (1989): Vybrané aspekty územní diferenciacce necentrálních oblastí ČSR z hlediska studia problematiky zaostávání. Disertační práce, UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 154 str.
- FINE, B. (2010): Theories of Social Capital: Researchers Behaving Badly. Pluto Press, 271 str.
- FRIEDMANN, J. (1966): A general theory of polarized development. In: Hansen, N. M. (ed): Growth Centres in Regional Economic Development. Free Press, New York, str. 82 - 107

GRANOVETTER, M. (1973): The Strength of Weak Ties. American Journal of Sociology, 78, str. 1360 - 1380

GRANOVETTER, M. (1985): Economic Action and Social Structure : The Problem of Embeddedness. The American Journal of Sociology, 91/3, str. 481 - 510.

HALLÉR, P. (2006): Regionální diferenciacie úrovně lidského kapitálu a jeho význam pro regionální rozvoj ČR. Diplomová práce, UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 98 str.

HALPERN, D. (1999): Social Capital. Polity press, Cambridge, 388 str.

HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 147 str.

HAMPL, M., DOSTÁL, P., DRBOHLAV, D. (2007): Social and cultural geography in the Czech Republic: under pressures of globalization and post-totalitarian transformation. Social and Cultural Geography, 8/3, str. 475 - 493

HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. (2001): Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. Geografie – Sborník ČGS, 106, str. 1 - 9

CHROMÝ, P. (2000): Historicko-geografické aspekty vymezení pohraničí a jeho geografické analýzy. Geografie – Sborník ČGS, 105, str. 63 - 76

CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M., HAVLÍČEK, T. (2011): Venkov – žitý prostor: regionální diferenciacie percepce venkova představiteli venkovských obcí v Česku. Geografie, 116, str. 23 - 45

CHROMÝ, P., JANŮ, H. (2003): Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions. Acta Universitatis Carolinae – Geographica, 38/1, str. 105 - 117

ILLNER, M. (1988): K vyrovnání podmínek života ve městě a na venkově. Územní plánování a urbanismus, 15, str. 90 - 95

JANČÁK, V. (2003): Geografie zemědělství a rurální geografie: základní pojmy a metodické přístupy jejich výzkumu v období transformace. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds): Geografie na cestách poznání. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, str. 166 - 176

JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHORMÝ, P., MARADA, M. (2008): Regional differentiation of selected conditions for the development of human and social capital in Czechia. Geografie – Sborník ČGS, 113, str. 269 - 284

JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. Geografie, 115, str. 207 - 222

JEŘÁBEK, M. a kol. (2005): Problémy periferních oblastí. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 184 str.

KNOKE, D. (2008): Social network analysis. Sage Publication, Los Angeles, 135 str.

KUČEROVÁ, S. (2011): Education towards obtaining variol forms of capital. Acta Universitatis Carolinae – Gaographica, 46, str. 23 - 33

LEIMGRUBER, W. (1994): Marginality and marginal regions: problems of definition. In: Chang – Yi, Chang, D. (eds): Marginality and development issues in marginal regions. Taipei, str. 1 - 18

LIBROVÁ, H. (2008): The Environmentally Friendly Lifestyle: Simple or Complicated? Sociologický časopis, 44/6, str. 1111 - 1128

LIN, N. (2001): Social capital: A theory of social structure and action. Cambridge University Press, Cambridge, 278 str.

MAJEROVÁ, V., KOSTELECKÝ, T., SÝKORA, L. a kol. (2011): Sociální kapitál a rozvoj regionu: Příklad kraje Vysočina. Grada Publishing, Praha, 224 str.

MAZOUCH, P., FISCHER, J. (2011): Lidský kapitál – měření, souvislosti, prognózy. C. H. Beck Praha, 144 str.

- MIKULÁŠ, R. (2007): Školní slovník cizích slov. Nakladatelství Příroda, Bratislava, 583 str.
- MOHAN, G., MOHAN, J. (2002): Placing Social Capital. Progress in Human Geography, 26/2, str. 191 - 210
- MOSELEY, M. J. (2003): Rural Development: Principles and Practice. Sage Publication, London, 240 str.
- MUSIL, J. (1988): Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. Územní plánování a urbanismus, 15, str. 67 - 72
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. Sociologický časopis, 44, str. 321 - 348
- MYRDAL, G. (1957): Economic Theory and Under-developed Regions. Gerald Duckworth, London.
- OECD (2006): The New Rural Paradigm: Policies and Governance, OECD Publications, Paris, 168 str.
- PERLÍN, R. (1998): Typologie českého venkova. Zemědělská ekonomika, 44/8, str. 349 - 358
- PERLÍN, R., KLEČKOVÁ, V. a kol. (2014): Smysl plánu – aktualizace Strategického plánu Prahy 2014. Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, Praha, 39 str.
- PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. Geografie, 115/2, str. 161 - 187
- PERLÍN, R., KULDOVÁ, S. (2008): Typology of rural areas, In: Majerová, V. (ed): Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference „Venkov je náš svět“. ČZU, Praha, str. 487 - 509
- PERROUX, F. (1950): Economic space: theory and applications. The Quarterly Journal of Economics, 64/2, Harvard University Press, Cambridge, str. 89 - 104
- PĚLUCHA, M., VIKTOROVÁ, D., BEDNAŘÍKOVÁ, Z. (2009): Možnosti nastavení efektivní politiky pro rozvoj venkova v Evropské unii. Acta oeconomica pragensia, Praha, č. 5, str. 53 - 69

PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie*, 115, str. 64 - 77

PILEČEK, J., JANČÁK, V. (2010): Je možné měřit sociální kapitál? Analýza územní diferenciací okresů Česka. *Geografie*, 115/1, 18 str.

PUTNAM, R. D. (1993): *Making Democracy Work: civic transitions in modern Italy*. Princeton University Press, Princeton, 249 str.

PUTNAM, R. D. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and revival of American community*. Simon and Schuster, New York, 384 str.

QUIBRIA, M. G. (2003): The Puzzle of Social Capital: A Critical Review. *Asian Development Review*, 20/2, str. 19 - 39

RADCLIFFE, S. (2004): Geography of Development: development, civil society and inequality - social capital is (almost) dead? *Progress in Human Geography*, 28/4, str. 517 - 527

ROBINSON, L. J., FLORA, J. L. (2003): The Social Capital Paradigm: Bridging Across Disciplines. *American Agricultural Economics Association*, 85/5, str. 1187 - 1193

SCHMIDT, M. H. (1998): An integrated systematic approach to margine regions: from definition to development policies. In: Jussila, H., Leimgruber, W., Majoral, R. (eds): *Perceptions of marginality*. Aldershot, Ashgate, str. 45 - 66

SCHULLER, T. (2001): The Complementary Roles of Human and Social Capital. *Canadian Journal of Policy Research*, 2, str. 18 - 24

SÝKORA, L., MATOUŠEK, R. (2009): Sociální kapitál a teritorialita sociálních sítí. In: Poštolka, V., Lipská, Z., Popková, K., Šmída, J. (eds): *Geodays 2008 – Sborník příspěvků z výroční konference ČGS*, TU Liberec, Liberec, str. 50 - 56

ŠAFR, J., SEDLÁČKOVÁ, M. (2006): *Sociální kapitál: Koncepty, teorie a metody měření*. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 90 str.

TERLUIN, I. J. (2001): *Rural regions in the EU: Exploring differences in economic development*. Netherlands Geographical Studies, Utrecht, 236 str.

UPHOFF, N. (2000): Understanding social capital: learning from the analysis and experience of participation. In: Dasgupta, P., Serageldin, I. (eds): Social Capital. The International Bank of Reconstruction and Development, Washington, str. 215 - 249

VAN DER PLOEG, J. D. (2000): Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. *Sociologia Ruralis*, 40/2, str. 391 - 408

VAN DETH, J. W. (2008): Measuring Social Capital. In: Castiglione, D., van Deth, J. W., Wolleb, G.: The Handbook of Social Capital, Oxford University Press, Oxford, str. 150 - 176

VÁNĚ, P. (2012): Lidský a sociální kapitál vnitřních periferií Česka: příklad tří mikroregionů Středočeského kraje. *Geographical journal*, 64/4, str. 357 - 381

VÁNĚ, P. (2009): Potenciál rozvoje vnitřních periferií Česka: příklad Příbramska. Diplomová práce, PřF UK v Praze, KSGRR, Praha, 122 str.

VESELÝ, A. (2008): Zdroje a kapitály. In: Potůček, M., Musil, J., Mašková, M. (eds): Strategické volby pro českou společnost. Teoretická východiska. Praha, str. 195 - 214

WOODS, M. (2005): Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring. Sage Publication, London, 329 str.

WOOLCOCK, M. (2001): The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes. *Canadian Journal of Policy Research*, 2/1, str. 11 - 17

Internetové zdroje literatury:

BECKER, G. S. (1993): Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis.

http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=9t69iICmrZ0C&oi=fnd&pg=PR9&dq=Becker,+Human+Capital&ots=Wwvom1SudS&sig=lJnZz7xT8hdw5RE6lT11HfYBCkk&redir_esc=y#v=onepage&q=Becker%20%20Human%20Capital&f=false, 389 str.

KWON, D. B. (2009): Human capital and its measurement.

<http://www.oecd.org/site/progresskorea/44109779.pdf>, 15 str.

MELAMED, C., LADD, P. (2013): How to build sustainable development goals: integrating human development and environmental sustainability in a new global agenda.

<http://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=859&menu=1301>, 10 str.

PERLÍN, R. (2009): Vymezení venkovských obcí v Česku.

<http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6384068>, 10 str.

SCHULTZ, T. W. (1962): Investment in Human Capital.

<http://www.jstor.org/stable/1813848>, 17 str.

SUDHIR, A., AMARTYA, S. (2000): Human Development and Economic Sustainability.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X00000711>, 20 str.

Další internetové zdroje:

www.czso.cz - portál Českého statistického úřadu

www.mapy.cz - mapový portál serveru Seznam.cz

www.risy.cz - Regionální informační servis Centra pro regionální rozvoj ČR

www.volby.cz - portál výsledků voleb a referend Českého statistického úřadu

PŘÍLOHY

Příloha 1: Struktura otázek kvalitativního šetření

A – Aktivita spolků

- 1) Vyjmenujte max. 3 významné společenské akce, které Váš spolek v obci každoročně pořádá:

1.....

2

3

- 2) Připravujete nějakou novou akci, kterou by Váš spolek chtěl cca do 2 let v obci uskutečnit?

ANO x NE

Pokud ano,

co momentálně představuje překážku realizace?

.....

- 3) Kdo je ve spolku nejvíce aktivní? Kdo se nejvíce podílí na organizaci jednotlivých společenských akcí?

jméno 1:

pozice (funkce):

jméno 2:

pozice (funkce):

jméno 3:

pozice (funkce):

- 4) Uveďte jednoho člověka v obci, který je podle Vašeho názoru největší „tahoun“.

jméno:

pozice (funkce):

- 5) Účastníte se Vy osobně veřejného jednání zastupitelstva?

a) ANO pravidelně

b) ANO občas

c) POUZE když se mě týká nějaký bod

d) NE

- 6) Jste členem i jiného, než vašeho spolku v obci?

a) ANO - další spolek v obci

b) ANO - spolek z jiné obce

c) NE

B – Spolupráce spolků

- 7) Jak intenzivně váš spolek spolupracuje s partnery v obci při přípravě akcí pro veřejnost?

- 1 – nespolupracujeme
 2 – spolupracujeme výjimečně, velmi málo
 3 – spolupracujeme často
 4 – spolupracujeme velmi intenzivně

starosta	1	2	3	4
ostatní zastupitelé	1	2	3	4
spolek 1 (název)	1	2	3	4
spolek 2 (název)	1	2	3	4
spolek 3 (název)	1	2	3	4
jednotlivec 1 (jméno)	1	2	3	4
jednotlivec 2 (jméno)	1	2	3	4
jednotlivec 3 (jméno)	1	2	3	4

- 8) Pokud potřebujete v obci/na návsi něco opravit, vybudovat, uspořádat apod., na koho se v obci nejčastěji obrátíte?

Jméno, pozice

1.
2.
3.
4.
5.

- 9) Může se ve vaší obci stát, že se na stejný termín naplánují dvě společenské akce pro veřejnost? (tzn. akce vašeho spolku a jiná akce pro veřejnost)

a) ANO

→ Jak jste situaci řešili?

1. obě akce se uskutečnily
2. menší akce byla zrušena
3. společně jsme se domluvili na posunutí termínů
4. obrátili jsme se na starostu/zastupitele, aby to rozhodli
5. jinak

b) NE

→ To se v naší obci nemůže stát, protože:

1. dlouhodobě plánujeme společně všechny akce
2. v případě termínové kolize se domluvíme
3. koná se tu málo akcí
4. jsme jediní, kdo něco pro veřejnost pořádá
5. jiné.....

- 10) Na kolik obyvatel, kteří bydlí ve vaší obci, kromě nejbližší rodiny (manžel/ka, rodiče, děti), máte v mobilu telefonní kontakt? Stačí uvést odhad.
- a) 0-5
 - b) 6-10
 - c) 11-15
 - d) 16 -25
 - e) více než 25
- 11) S kolika lidmi z obce (kromě nejbližší rodiny) jste si za poslední měsíc alespoň jednou zatelefonovali nebo napsali mail (ne hromadná korespondence)? Stačí uvést odhad.
- a) 0-5
 - b) 6-10
 - c) 11-15
 - d) 16 -25
 - e) více než 25
- 12) Kterým lidem z obce (kromě nejbližší rodiny) nejčastěji voláte/mailujete, pokud v obci zařizujete nějakou společenskou akci?
jméno, příjmení	pozice
1.	
2.	
3.	

C – Účast na akcích

- 13) Když pořádáte nějakou akci pro veřejnost, přijde na ni starosta nebo jiný zástupce obce?
- a) ANO - pravidelně
 - b) ANO - občas
 - c) ANO - pouze výjimečně
 - d) NE
- 14) Vyberte jednu nejdůležitější akci, kterou Váš spolek v obci každoročně pořádá.
- Název akce:

Kolik se odhadem této akce účastní lidí? Stačí přibližný odhad.

	celkem	v %
z hlavní místní části		
z ostatních místních částí obce – z kterých?		
z blízkých okolních obcí		
z širšího okolí obce – okresu		
celkem		100 %

15) Chodí na společenské akce ve vaší obci sousedé ze všech místních částí obce?

- a) ANO
- b) NE – proč? Můžete uvést více důvodů.
 - 1. je to pro ně daleko
 - 2. není dobré dopravní spojení
 - 3. mají vlastní akce a aktivity
 - 4. my k nim také na jejich akce nechodíme
 - 5. je mezi námi rivalita a nemáme se moc rádi
 - 6. jiné

Příloha 2: Sídlní struktura kraje Vysočina ve srovnání s ostatními kraji ČR

kraj	počet obcí celkem	průměrný počet obyvatel v obci	počet obcí do 100 obyvatel	podíl počtu obcí do 100 obyvatel (%)	podíl počtu obcí do 500 obyvatel (%)
Středočeský	1 145	1 137	82	7,2	58,5
Jihočeský	623	1 022	102	16,4	71,1
Plzeňský	501	1 144	73	14,6	67,2
Karlovarský	132	2 275	2	1,5	41,6
Ústecký	354	2 331	14	4,0	50,1
Liberecký	215	2 040	4	1,9	43,7
Královéhradecký	448	1 231	29	6,5	63,2
Pardubický	451	1 144	29	6,4	63,2
Jihomoravský	673	1 739	32	4,8	46,4
Olomoucký	399	1 595	9	2,3	43,7
Zlínský	307	1 910	4	1,3	33,7
Moravskoslezský	300	4 073	2	0,7	23,8
Vysočina	704	725	120	17,0	77,6

Zdroj: ČSÚ, data k 1. 1. 2014